

Periodiek

Historische Kring Maarssen, 46^e jaargang
nr. 3 - 2019

MET O.A.:

DE HEERLIJKHEID
MAARSSEVEEN;
een tweede keus voor Huydecoper

DORPSKERK 500 JAAR
DE TUINGESCHIEDENIS
VAN ELSENBURG

Voor erkend scharrelijees

Slagerij
Dorresteyn
sinds 1882

Nassastraat 4
Tel. 0346 - 561219
Maarssen

RADIO - T.V.
ELECTR. HUISHOUDELIJK
+ VOORDEEL + VAKMANSCHAP
+ KWIEKE SERVICE

radio en t.v. speciaalzaak

elektron

Nassastraat 9-11,
3601 BA Maarssen
telefoon: 0346-562081

Bij ons is iedereen welkom
waar de fiets ook vandaan komt.

Nassastraat 99, Maarssen
Telefoon: 0346-760760

info@honigtweewielerspecialist.nl
www.honigtweewielerspecialist.nl

f VOLG ONS OP FACEBOOK
WWW.FACEBOOK.COM/HONIGTWEEWIELERSPECIALIST

VAN VREDENDAAL & ZN
aannemersbedrijf restauratiewerken

anno 1911

Harmonieweg 1 3603 BN Maarssen

info@vanvredendaalenzn.nl 0346 561356
www.vanvredendaalenzn.nl 06 12 961 465

colofon

Opgericht op 11 september 1972, opgenomen in het verenigingenregister bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en Omstreken onder nummer 301763120000.

Voor informatie en contact met HKM:

Website www.historischekringmaarsssen.nl en e-mail: secretaris@historischekringmaarsssen.nl

Bestuur:

Voorzitter: vacant

Marianne de Gier: vicevoorzitter

Arie van Ginkel, secretaris

Postbus 90, 3600 AB Maarssen, tel.: 0346-564168, e-mail: secretaris@historischekringmaarsssen.nl

Ronald van Tongeren, penningmeester

Hans van Bommel, Henk Blaauw, Jan Kees Plomp, Bert de Ruiter, Jan Simonis, Ria Tjhuis.

Leden van verdienste:

drs. W. Smits (10-02-1994), mevr. A.P. van Haften (26-02-2015), mevr. R. Tjhuis (10-03-2016)

Ereleden:

Mevr. G.M. Willekes-van Putten (24-02-2000), J.H. Sagel (22-02-2001), B. de Ruiter (21-02-2002), Mevr. M.C. Hatzmann-Scheltema (23-02-2006), B. Visschedijk (26-02-2009), Mevr. A. Wolters-Dekkers (03-03-2011), H. Blaauw (06-03-2014)

Redactie Periodiek:

Jan Simonis (voorzitter), Arjan van Weele (secretaris), Piet Gentenaar, Nelleke Hendrikse, Bert de Ruiter, Ria Tjhuis.

Kopij zenden aan: Jan Simonis, e-mail: bestuur4@historischekringmaarsssen.nl

Voor verkoop losse nummers: Bert de Ruiter, N. Maesstraat 6, tel. 0346-563599

Lidmaatschap:

Het lidmaatschap kost €14 per jaar. Opzeggen kan alleen vóór het einde van het kalenderjaar. Voor meer informatie en aanmelden als lid van de Kring zie de website of neem contact op met Ronald van Tongeren, Wilhelminaweg 1a, 3603 CR Maarssen, tel.: 0346-556696, e-mail: penningmeester@historischekringmaarsssen.nl Eventuele stortingen op ons rekeningnummer NL93INGB0002907376 t.n.v. Penningmeester HKM.

Vormgeving en productie:

Topic Creatieve Communicatie, Wierden

inhoud

INHOUD

83	Colofon en Inhoud
84	Kringnieuws
86	De heerlijkheid Maarsseveen; een tweede keus voor Huydecoper
91	Lofrede bij de inauguratie van Johan Huydecoper
94	Zó behoud je de historie!
97	Kunst uit de Vechtstreek Deel 7
101	500 jaar Dorpskerk
104	De Wandeling van de Pijper in 1916, een terugblik Deel 8
106	De tuingeschiedenis van Elsenburg: Het Vermakelijk Landt-Leven
115	Nieuwe boeken in de bibliotheek van de HKM
117	Uit de Oude Schoenendoos Deel 79

op de cover

Detail van de Dorpskerk

Kringnieuws

Het overnemen van artikelen en afbeeldingen zonder toestemming van de redactie is niet toegestaan. De inhoud van de artikelen is voor verantwoording van de auteur. U kunt kopij voor het volgende nummer inleveren vóór 15 september 2019. De Historische Kring Maarssen heeft al het mogelijke gedaan om de eventuele rechthebbenden op beeld en/of tekst in dit Periodiek te achterhalen. Indien u meent aanspraak te kunnen maken op dergelijke rechten, verzoeken wij u contact op te nemen met het bestuur via de secretaris.

Aftreden voorzitter HKM

Onze voorzitter Ron Moers heeft besloten zijn functie als voorzitter van de Historische Kring Maarssen (HKM) neer te leggen en uit het bestuur te treden. Reden voor zijn besluit is dat hij enkele maanden geleden een nieuwe baan heeft aanvaard en van hem ook meer en meer tijd wordt gevraagd als mantelzorger. Voor zijn taken als voorzitter van de HKM blijft daardoor onvoldoende tijd over. Wij vinden het jammer dat Ron tot dit besluit is gekomen, maar begrijpen zijn keuze. Wij willen hem hartelijk bedanken voor zijn inzet afgelopen jaren als voorzitter en vicevoorzitter van onze vereniging. Ron neemt weliswaar afscheid van het bestuur, maar niet van de HKM. Hij heeft zich bereid verklaard om desgevraagd ook komende jaren zijn grote kennis van de lokale en regionale geschiedenis voor projecten binnen de HKM ter beschikking te stellen.

Het bestuur gaat nu op zoek naar kandidaten voor het vacante voorzitterschap. Suggesties van leden voor mogelijke kandidaten worden zeer op prijs gesteld. Bel of stuur een e-mail aan onze secretaris Arie van Ginkel: 06 53537354 of aginkel@ziggo.nl

Data van lezingen najaar 2019

Donderdag 3 oktober 2019 is de Arie de Zwart-lezing. Jacques Hendriks geeft een lezing over Rembrandt in de Jordaan.

Donderdag 21 november 2019 geeft Peter Sprangers een lezing over Utrechtse Tegels van 1600-1900.

Schenken

Uit de inboedel van de Westhill kapel kregen we een fotoalbum met 105 foto's van oefeningen van de BB, onder andere bij Bolenstein.

Van mevrouw J. Meijer uit Bergen ontvingen we zeven foto's van onze Canadese en Britse bevrijders (mei 1945) met hun namen.

Van de voormalige woningbouwvereniging 'Goed Wonen' ontvingen we een fotoalbum met 112 foto's van verschillende nieuwbouwprojecten uit de periode 1962-1970.

Van Ineke Verstraeten ontvingen wij een dossier met bouwtekeningen van de renovatie van de Dorpskerk.

Alle gevers hartelijk dank.

Open Monumentendag 14 september 2019

Zaterdag 14 september is het weer Open Monumentendag (OMD). OMD is één van de grootste culturele evenementen van Nederland. Al 32 jaar zijn in het tweede weekend van september duizenden prachtige monumenten gratis toegankelijk voor iedereen.

Het landelijke thema van deze dag is dit jaar 'Plekken van Plezier'. Hoe hebben mensen zich in de loop der eeuwen vermaakt en welke monumenten zijn daarvoor het decor of het podium geweest? Het thema van dit jaar gaat dus over plekken waar mensen voor hun plezier verblijven. Of dat nu een muziektent is, een museum, theater, park, een kerkplein, theehuis of hotel; het barst in ons land van de monumenten voor ontspanning, vermaak, plezier en vrije tijd!

Op verzoek van de gemeente wordt OMD al een aantal jaren georganiseerd door de historische kringen van Maarssen, Loenen en Breukelen. Op 14 september zijn er verspreid door heel Stichtse Vecht ruim 25 monumenten geopend en worden er speciale thema-activiteiten georganiseerd. Zo kunt u bijvoorbeeld een (gratis) tochtje maken met de fietsboot van het Vechtstreekmuseum naar Oud-Zuilen of u kunt een rondleiding volgen op een buitenplaats of uw (klein)kinderen kunnen mee doen aan oud-Hollandse spelletjes op het

plein vóór de Dorpskerk aan de Kerkweg. De dag wordt afgesloten op het kerkplein van Loenen met de uitreiking van de Bronzen Troffel. Dit is de jaarlijkse prijs voor een bijzondere restauratie of een initiatief op het gebied van ons gebouwd cultureel erfgoed. Iedereen is van harte welkom om onder het genot van een drankje en een hapje de afsluiting van OMD 2019 bij te wonen. Het comité OMD Stichtse Vecht hoopt u allen te mogen verwelkomen. Het volledige programma zal via lokale kranten en in een speciale programmaprofolder ruim van tevoren bekend worden gemaakt. U kunt ook alle informatie vinden op www.openmonumentendag.nl

Beeldbank HKM

De verzameling afbeeldingen in de beeldbank groeit gestaag. De werkgroep heeft al vele duizenden foto's over de geschiedenis en ontwikkeling van Maarssen, Oud-Zuilen, Tienhoven en Oud-Maarsseveen benoemd en gearchieveerd. De afbeeldingen worden gebruikt voor lezingen, plaatsing in het Periodiek en in andere publicaties. In de toekomst zullen zo mogelijk ook wisselende selecties van foto's te zien zijn op onze website. Er zullen bij onze leden vast nog historisch interessante foto's in albums zitten of al op een computer staan die een plek verdienen in onze beeldbank. Tijdens de jaarvergadering is gevraagd om bij u langs te mogen komen met een scanner of memorystick en zo uw foto's beschikbaar te maken voor de beeldbank. Enkele leden hebben gereageerd en het archief is verder aangevuld. Dank daarvoor. Heeft u ook foto's die u ter beschikking wilt stellen, neem dan contact op met Piet Gentenaar. E-mail: gengtgrif@ziggo.nl; telefoon 0621288585.

Excursie HKM op 25 mei jl.

Omdat de Nieuwe Hollandse Waterlinie waarschijnlijk in 2020 geplaatst zal worden op de Werelderfgoedlijst van UNESCO, is er veel aandacht voor deze verdedigingslinie. Het reisdoel voor de excursie van de HKM was dit keer dus niet ver van huis. In de ochtend bezochten wij Fort bij Vechten in Bunnik en begeleid door een gids hoorden en zagen wij veel over dit grote fort dat in het verleden de verdediging vooral baseerde op het gebruik van water als hindernis. In het Waterliniemuseum was er na de rondleiding koffie en gebak en vervolgens gingen wij in onze touringcar richting Muiden om een bezoek te brengen aan het forteiland Pampus. Tijdens deze busrit vertelde onze voormalige voorzitter Ron Moers veel over de forten in en om Stichtse Vecht.

Met een veerpont voeren we Muiden uit, langs het stoere Muiderslot en dan het IJmeer op. Onder een heerlijk zonnetje bereikten we na circa 25 minuten het eiland Pampus, dat deel uit maakt van de Stelling van Amsterdam. Fort Pampus werd gebouwd in 1887 om Amsterdam te verdedigen tegen vijandelijke aanvallen. Bunkers, een doolhof van vaak prachtig verlichte gangenstelsels en een koepelzaal geven een mooi beeld van dit fort Pampus. Vijftig leden van de HKM genoten met prachtig lenteweer van deze interessante excursie! ●

Het gezelschap stapt op de boot naar Pampus.

De heerlijkheid Maarsseveen; een tweede keus voor Huydecoper

Wally Smits

Tot ridder geslagen

Het was voor Johan Huydecoper (1599-1661) een hoogtepunt toen hij 10 augustus 1637 door koningin Christina van Zweden in de adelstand werd verheven. Hij was voor de handel op de Oostzee van zo groot belang geweest dat zij tot deze eervolle stap was overgegaan. Natuurlijk hoorde bij deze status een eigen wapen (zie afbeelding 1). Onder het wapen staat een tekst in het Nederlands (zeventiende-eeuws Nederlands):

“Waerom schenkt ghij een AERNT; die wijst een hooger goetd.

Waerom een OPEN HELM; dat is des ADELS TOON.

*En waerom dit GEKROONT; uw ADELICK gemoedt:
Uw RIDDERLICHE deucht vercier ick met dees KROON.*

*Waer toe een SILVER SCHILT int midden ingebracht:
Bedeckt die nae uw Sin/en nae uw heerschappij:
Zijt RIDDER-EDELMAN voor u/en uw GESLACHT:
Die eere comt u toe: die eer erkennen wij.”¹⁾*

Het gaat in dit artikel om het kleine zilveren schildje in het midden van het wapenschild, het zogenaamde hartschild, waarover in de laatste vier regels van bovenstaande ‘wapentekst’ gesproken wordt. Huydecoper mocht dat gezien de tekst naar eigen inzicht en gezag invullen:

“Bedeckt die nae uw Sin/en nae uw heerschappij.” Daarmee beginnen de moeilijkheden.

Het kopen van een ‘heerlijkheid’

In een tijd dat nogal wat voorheen katholieke goederen te koop werden aangeboden, dacht Johan Huydecoper op een gemakkelijke manier aan een ambachtsheerlijkheid te kunnen komen. Hij had zijn oog laten vallen op een paar plaatsjes aan de Amstel en Kromme Mijdrecht, onder de rook van Amsterdam. Met de aankoop daarvan zou hij Heer van Uythoorn, Thamen, Blocklant en Cudelsteert worden. Huydecoper benaderde daartoe Johan Albert graaf van Solms-Braunfels wiens zuster Amalia getrouwd was met stadhouder Frederik Hendrik, de Stedendwinger. Hij was dus zwager, maar door vroegere familiebanden ook nog eens achterneef van de stadhouder. Na de ‘confiscatie’ van katholieke goederen tijdens de Tachtigjarige oor-

NO in UYTHOORN : TAMEN : BLOCKLANT : CVDDELSTEERT;
&c. collata, & Sigillo Regni in Publico DIPLOMATE confirmata. In
forma Colloquii inter Reginam, & hunc ejus Equitem Auratum.

Wapen van Johan Huydecoper met een nog blanco hartschild.

Het Utrechts Archief. Archief familie Huydecoper, toegang 67, inv. nr. 32.

log werden die lucratieve goederen en gronden door onder anderen de stadhouder aan familieleden gegund om hun een eervolle positie in de Nederlanden te geven. Zo werd de graaf van Solms in 1633 tot proost en aartsdiaken van het oude kapittel van Sint Jan in Utrecht benoemd (zie afbeelding 2). Hoewel hij als militair veelal elders vertoefde, was hij een man met wie rekening werd gehouden, omwille van zijn machtige zwager.²⁾

De graaf Van Solms en Johan Huydecoper kwamen overeen dat Huydecoper de heerlijkheden Uithoorn, Thamen, Blokland en Kudelstaart (voor zover dat in de provincie Utrecht lag) zou kopen. Huydecoper zou zowel de hoge, de middelste als de lage jurisdictie krijgen. De koopakte werd 1 oktober 1637 “*int leger voor Breda geteykent*”.³⁾ Het Beleg van Breda was immers aan de gang en zowel Van Solms als Frederik Hendrik was als militair ter plaatse. Op 27 oktober van hetzelfde jaar vond de officiële overdracht plaats en kon Huydecoper aan het invullen van het kleine hartschild beginnen.

Polemiek

Beide heren, Van Solms en Huydecoper, hadden echter met hun handel buiten de Staten van Utrecht gerekend. Die, en in het bijzonder de Domeinen van Utrecht, waren als enige gemachtigd om kapittelgrond en de daaraan hangende titulatuur te verkopen. Er ontstond een drie jaar durende strijd tussen Huydecoper en de Staten van Utrecht waarin een heftige briefwisseling plaatsvond. De graaf Van Solms werd al spoedig buiten deze ruzie geplaatst. Er werd gesteld: “*hoe qualijck sijne genade den heere Grave van Solms geïnformeert is geweest*”, maar Huydecoper zette zijn hakken in het zand en bleef proberen zijn gelijk te krijgen. Hij ergerde zich duidelijk aan de opstelling van de Staten en schreef op de voorkant van (hopelijk een duplicaat van) een brief aan de Staten: “*Dit is de heeren Staeten overgelevert om te toonen hoe eerloos en godtloos (het is, auteur) de coop van de heerlijckheijden Tamen en Blocklant ...te niet te doen*”. In zijn frustratie schreef hij er ook nog eens onder: “*Wee het lant daer Godtlose rechtters sijn*”.³⁾ In oktober 1638 had hij nog enige hoop dat hij de strijd zou winnen, want in een testament legateerde hij aan de kerk van Thamen

Portret van Johann Albrecht, graaf van Solms-Braunfels. Prent van Crispijn van de Passe uit 1632. Bron Rijksmuseum.

500 gulden, maar hij liet er uit veiligheidsoverwegingen wel in opnemen dat “*als hij, ofte sijn huysvrouw ofte d'erfgenamen in de possessie van de voorsc. Heerlijckheijden werden geturbeerd*”, het bedrag naar zijn erfgenamen zou gaan. Uiteindelijk dreven de Staten het conflict op de spits door Huydecoper in 1639 zijn titel te ontnemen en te verklaren de verkoop “*null crachteloos ende van onwaerden (was, auteur), ende als onwettel(ijk) en ongedaen te houden*.”⁴⁾ Aan deze impasse kwam pas een eind toen Frederik Hendrik zich ermee ging bemoeien en uiteindelijk een compromis wist te bereiken. Johan Huydecoper zou afstand doen van zijn Heerlijkheden, hem werd door de Staten een vergoeding uitgekeerd van 30.000 gulden (ook voor andere illegale verkopen door graaf Van Solms) en hij zou als pleister op de wonde de ambachtsheerlijkheid Maarsseveen en Neerdijk krijgen. Op 1 december 1640 deed Huydecoper uiteindelijk afstand van de omstreden heerlijkheden. Op zijn ridderschapsverklaring streepte hij heel dun de namen van zijn vorige heerlijkheden door. Zie de doorhalingen op afbeelding 1.

Heer van Maarsseveen, Neerdijk etc.

Door de in 1608 door zijn vader - notabene van het Kapittel van Sint Jan - gekochte boerderij Gouden Hoef had Johan Huydecoper al banden met Maarssen. Hij bezat wel wat grond in Maarsseveen, maar van een echte band kon nog niet worden gesproken. De landen die hij exploiteerde voor de steen- en dakpannenindustrie, behoorden tot het gerecht Maarssen. Het zou toch een vreemde constructie worden als onze ridder ambachtsheer van Maarsseveen zou worden, terwijl hij zelf ('s zomers) in Maarssen verbleef. Dit werd ten koste van de Heer van Maarssen opgelost. De Gouden Hoef, die tussen de Tiendweg (Diependaalsedijk) en de Vecht lag, en Diependaal, dat zich uitstreckte van de grens van de Meerhofstede

(Ariënslaan) tot aan Breukelen, werden aan zijn ambachtsheerlijkheid toegevoegd. De grens tussen de Gouden Hoef, Diependaal en Maarsseveen werd gevormd door de huidige Zogwetering. Neerdijk was de weg die we nu Oude Dijk noemen, maar ook het land boven en beneden deze weg droeg deze naam (zie afbeelding 3). Tegen de achter-

grond van wat hierboven is beschreven, kunnen we nu de ietwat cryptische beschrijving begrijpen van de akte van 5 februari 1641 waarin Huydecoper benoemd wordt tot ambachtsheer van Maarsseveen, Neerdijk etc.⁵⁾ Het 'et cetera' slaat op Diependaal en de Gouden Hoef. De Staten van Utrecht *"doen te weten, dat wy ten respecte van de intercessie van syne hooch(heid) den doorluchtigen Prince ende heer heere Frederick Henrick door Godes genade Prince van Oraniën, tot accommodatie van het different, ontstaen uyt zaecke van de vercopinge vande heerlicheyt van Thamen ende Blocklandt gegunt ende gegeven hebben gelijk wij gunnen ende geven bij dezen ... Johan Huydecoper ... de ambachtsheerlycheyt van Maerssvenen, daer onder gereguleert de landeryen opde oostsyde van de Vecht tot aent gerecht van Breuckelen, beginnende van de Maersensche brugge aff ende gaende den Dijk recht uyt tot aent het landt van de Meerenhoffstede..."*.

Maarsseveen en Neerdijk werden vanaf toen Oud-Maarsseveen genoemd en De Gouden Hoef en Diependaal Nieuw-Maarsseveen. Pas in 1795 werden deze twee rechtsgebieden weer gesplitst in twee afzonderlijke gerechten.⁶⁾ Wat nog onder het gerecht van Maarssen bleef, was de Meerhofstede, maar Huydecoper was er alles aan gelegen om ook dat onder zijn jurisdictie te krijgen. Dat lukte op 7 oktober 1646 onder voorwaarde dat hij zich niet ook nog eens Heer van Maarssen ging noemen.

Het Zwarte Varken

Op 3/13 augustus 1641 vond de officiële inauguratie plaats (zie afbeelding 4). Op de prent van Hendrik Winter biedt schout Jacob Augustijns van Maarsseveen en Neerdijk aan Johan Huydecoper eerbiedig een pronkbeker aan. Hij is afgebeeld met een degen, het traditionele attriboot van de schout. Huydecoper en zoon Joan, zestien jaar oud, worden met rijlaarzen en sporen afgebeeld als ridders en de rest van het publiek staat netjes met de hoed in de hand als teken van eerbied. Buiten worden vreugdeschoten afgevuurd, maar wat voor Huydecoper en ook voor dit verhaal het belangrijkste is, is dat het zilveren hartschildje nu eindelijk is ingevuld met... het Zwarte Varken van het gerecht Maarsseveen, zoals in het wapen van

Het Utrechts Archief.
Archief kapittel Sint Jan,
inv. nr. 328.
Hier staat duidelijk *"dit is den Neerdijk."* Het huis staat ten noorden van de noordelijke parkeerplaats van de recreatieplas naast de Nedereindse Vaart.

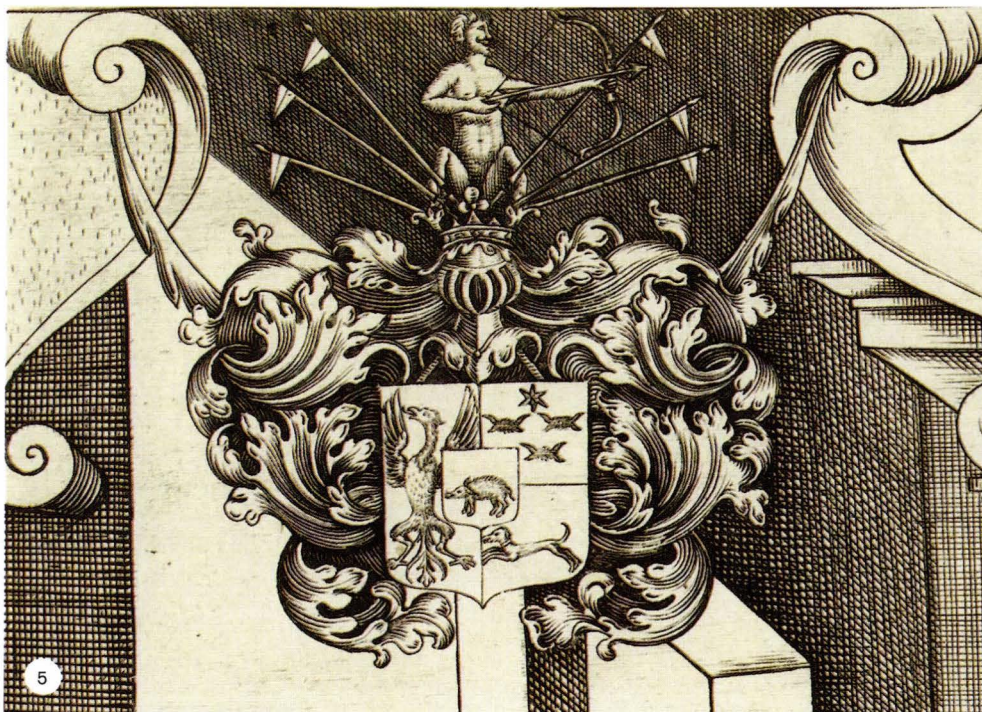
Gravure Hendrik Winter. Johan Huydecoper van Maarsseveen krijgt een beker aangeboden op 3/13 augustus 1641.

Collectie Rijksmuseum.

Maarsseveen rechtsboven op afbeelding 4 is te zien (zie afbeelding 5 op de volgende pagina). Achter dit artikel staat een bijdrage van Ton Simonis waarin een vertaling wordt gegeven van de Latijnse tekst op afbeelding 4 en, waar nodig, een toelichting wordt gegeven.

Wie de vijf schepenen zijn die staan afgebeeld, is moeilijk aan te geven. Ik kom rond augustus 1641 twee lijsten met schepenen tegen, maar durf niet met stelligheid te zeggen wie van hen op de prent staan afgebeeld. Wel is het interessant om te vermelden dat de ambachtsheer zijn schepenen kon kiezen uit een lijst die werd opgesteld door de schout. ⁷⁾ Deze lijst van “inwoonderen van Maersseveen gequalificeert totte bediening van ‘t schepenamt aldaer” bevat achttien benoembare mannen. “Schepenen in der tijt” waren Jan Cornelissen van Lichtenberch, Jan Cornelis van Nuycop, Peter Martens den Ouden, Gijsbert

Aertsz en Herman Jansz Snel. Ik neem aan dat met “in der tijt” wordt bedoeld de tijd voordat Huydecoper ambachtsheer werd. Ruim een maand na de inhuldiging werden op 6/16 september 1641 de nieuwe schepenen benoemd. Het waren Jan Cornelissen van Lichtenberch, Dirck Pauwelsen, Claes van Eyck “in Neerdijck”, Harmen Zeyling en Cornelis Corneliss, “Calckbrander”. Aangezien de kalkoven op Diependaal stond en Claes van Eyck uit Neerdijck kwam, kun je stellen dat de afzonderlijke gebieden van het gerecht evenredig vertegenwoordigd waren. Huydecoper had sowieso niet zoveel keus, want de verzamellijst sloot het merendeel van de volwassen mannelijke bevolking uit. Er waren elf namen van “dachhuerder en alsulcs ongequalificeert”, maar liefst zes mennonieten die geen openbare functie mochten bekleeden, twee mannen die te oud waren, maar ook nog eens vier weduwen, terwijl ik toch nergens een aanwijzing heb kunnen vinden dat vrouwen

Detail uit:
Gravure
Hendrik
Winter. Johan
Huydecoper
van Maarsse-
veen krijgt een
beker aange-
boden op 3/13
augustus 1641.
Collectie
Rijksmuseum.

benoembaar waren. Tot slot worden de zeven “inwoonderen” van de Gouden Hoef en Diependaal nog apart vermeld. Als ik voorbij ga aan de dubbeltellingen - bij de mennonieten valt de naam Ottensz maar liefst vier maal - kom je in totaal op 48 namen, zodat je met een optimistische vermenigvuldiging van vier personen per huisgezin op een bevolking van ongeveer tweehonderd personen uitkomt. Was dit al geen reden tot optimisme voor de nieuwe ambachtsheer, Maarsseveen had ook nog eens - en dit in tegenstelling tot zijn vorige ambachtsheerlijkheid - geen eigen parochie; men kerkte te Maarssen.

Een Hollands Arcadia

Huydecoper ging echter met zijn tweede ‘keus’ niet bij de pakken neerzitten. Hij ging vol ijver met de exploitatie van zijn nieuwe ambachtsheerlijkheid aan de slag en maakte er een Hollands Arcadia van. Klei werd afgegraven, gebakken en naar Amsterdam vervoerd in de vorm van dakpannen en stenen. Op de vrijgekomen grond werden - alleen al op het kleine stukje Goudestein richting de Zogwetering - maar liefst tien statige huizen

gebouwd, die weer een aanzuigende kracht hadden op bouwvakkers, hoveniers en dienstpersoneel, maar ook op dichters, schilders en collega-bewindhebbers van de Verenigde Oostindische Compagnie. Hoewel het dus niet zijn eerste keus was, had Maarsseveen zonder de inbreng van Huydecoper nooit de uitstraling gekregen die het in de zeventiende en achttiende eeuw had en waar wij, samen met vele toeristen, nog steeds van kunnen genieten. ●

Noten

1. Het Utrechts Archief. Archief familie Huydecoper, toegang 67, inv. nr. 32.
2. Frits Doelman. *De heerschappij van de proost van Sint Jan in de Middeleeuwen 1085-1594*. Zutphen 1982, pp. 194/195.
3. Het Utrechts Archief. Archief familie Huydecoper, toegang 67, inv. nr. 1217.
4. Het Utrechts Archief. Archief familie Huydecoper, toegang 67, inv. nr. 1068.
5. Idem inv.nr.1067.
6. RHCW Dorpsrechten. Archief Maarsseveen, inv. nr. 49.
7. Het Utrechts Archief. Archief familie Huydecoper, toegang 67, inv. nr. 1082.

Lofrede bij de inauguratie van Johan Huydecoper

Ton Simonis

In de voorgaande bijdrage van Wally Smits over Johan Huydecoper is een gravure opgenomen van Huydecopers inauguratie als heer van Maarsseveen en Neerdijk in 1641 (zie pagina 89). Op verzoek van de auteur heb ik de Latijnse tekst bij de gravure vertaald en toegelicht. Het is een lofrede uitgesproken door Jacob Augustijns, schout van Maarsseveen en Neerdijk, ter gelegenheid van Huydecopers inhuldiging.

*Aan de zeerweledele en zeergeleerde Heer Johan Huydecoper,
gulden Ridder, Raad der stad Amsterdam,
Schepen, en Bewindhebber der Verenigde Oostindische Compagnie,
ter gelegenheid van zijn inauguratie als Heer van Maarsseveen en Neerdijk.*

Toelichting Latijnse tekst boven de gravure

Reipubl. Amstelredamensis Senatori: Raad der stad Amsterdam. Een Raad is een lid van de vroedschap. *Assessori*: de betekenis van het in de Latijnse tekst voorkomende woord 'Assessori' (derde regel) is niet zonder meer duidelijk. In de biografieën van Johan Huydecoper (1599-1661) staat dat hij in 1632 of 1634 bewindhebber van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) werd, de formele titel van de bestuurders (directeuren) van een Kamer (stedelijk hoofdkantoor van de VOC). In zes steden was een Kamer gevestigd en elke Kamer had een vast aantal bewindhebbers. De VOC had ook een centraal bestuursorgaan: de Heren XVII, bestaande uit afgevaardigden uit de Kamers.

'Bewindhebber' als vertaling van het Latijnse woord *assessor*, vinden we terug in Vondels vertaling van Barlaeus' Latijnse tekst van de 'Blyde inkomst van Maria de Medicis', het verslag van haar feestelijke bezoek van een week aan Amsterdam in 1638. Zij wordt onder meer ontvangen door de Heeren Bewindhebbers in het Oost-Indisch Huis, het hoofdkwartier van de VOC. Johan Huydecoper wordt niet genoemd in de tekst, maar hij zal waarschijnlijk wel in het gezelschap aanwezig zijn geweest.

d'nijs: in de laatste regel van de Latijnse tekst staat 'd'nijs', een afkorting van 'dominiis', zesde naamval meervoud van 'dominium': domein; heerlijkheid.

In grati animi signum,
accinui Dño meo praed'to
Iacobus Augustini
praetor Maarsseveen &
Neerdijk.
 $\frac{3}{13}$ Augusti 1641

Als blijk van mijn genegenheid
heb ik, Jacob Augustijns,
schout van Maarsseveen en Neerdijk,
voor mijn voornoemde Heer
de volgende lofzang uitgesproken
op 3/13 augustus 1641.

Toelichting Latijnse tekst onder de gravure in het midden

D'no in de tweede regel van de Latijnse tekst is een afkorting van Domino (Heer).

praed'to, eveneens in de tweede regel, is een afkorting van praedicto (voornoemd).

3/13 Augusti 1641 is een aanduiding van de datum volgens zowel de Gregoriaanse (3 augustus) als de Juliaanse kalender (13 augustus).

De Gregoriaanse kalender (van paus Gregorius XIII) is een aanpassing van de daarvoor gebruikte Juliaanse kalender (van Julius Caesar) en werd in 1582 ingevoerd. In de Gregoriaanse kalender werden 10 dagen weggelaten. In onze gewesten werden beide kalenders gebruikt tot ongeveer 1700.

Strenuus ut quondam ad Colchos devenit Jason
Post varios casus, vellera chara ferens:
Sic quoq; ad optatum penetraſti, Strenue, tandem
Post multas curas, Huydecopere, gradum.
Pam tibi post magnos sunt praemia magna labores:
Pura adſunt, ne te terreat ergo labor.
Hinc omnes gaudent, illorum membra reſiſtant:
Maſſen-venenſes, armag, pura ſonant:

Zoals eens de ondernemende Jason
in Colchis geraakte na verscheidene avonturen
en het Gulden Vlies meenam:

zo ook hebt gij, ondernemende Heer Huydecoper,
na vele werkzaamheden dan toch het gewenste doel bereikt.

Reeds zijn u na veel arbeid aanzienlijke beloningen te beurt gevallen.

Laat het vele werk u niet afschrikken, want meer beloningen staan u nog te wachten.

Voor alle Maarsseveners reden om zich te verheugen.

In hun huizen klinkt gejuich en buiten klinken saluutschoten.

Toelichting Latijnse tekst links onder de gravure
Colchos: de bewoners van Colchis, de door het Gulden Vlies en Medea beroemde landstreek in Azië, aan de Oostzijde van de Zwarte Zee.

Jason: de Griekse mythologische held die met zijn metgezellen, de Argonauten, vernoemd naar zijn schip de Argo, naar Colchis voer en daar het legendarische Gulden Vlies veroverde.

vellera chara: het kostbare vlies, dat is het Gulden Vlies (gouden schapenvacht).

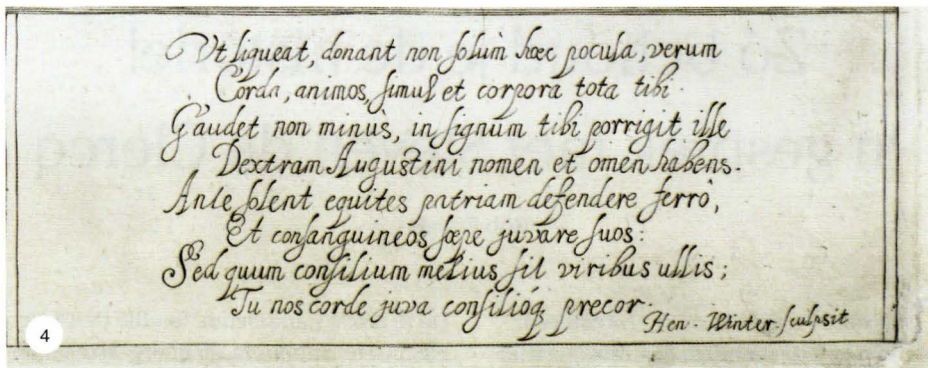
Goed gekozen is de vergelijking Gulden Vlies - (de naam) Huydecoper.

De vader van onze Huydecoper was leerlooier en handelaar in huiden.

Plura adsunt: meer beloningen staan u nog te wachten.

De spreker heeft een voorspellende geest. Na zijn inauguratie als heer van Maarsseveen (1641) zou Huydecoper niet minder dan zes keer burgemeester van Amsterdam worden (tussen 1651 en 1660) en Raad van de Admiraliteit van Amsterdam (1653). In de tussentijd werd hij zelfs nogmaals ridder (1650). Ditmaal in de Franse orde van St. Michel.

illorum membra resultant: dank aan dr. Verena Demoed, specialiste Neo-Latijn, die desgevraagd wees op de betekenis van membra: 'kamers, vertrekken' ('hun woningen weerklanken...')

Als duidelijk gebaar bieden zij u niet alleen deze bokaal aan,
maar geven zij ook te kennen
u met hart en ziel toegenegen te zijn
en bereid te zijn hun leven te geven.
Niet minder verheugd is Augustijns (nomen est omen!)
en als blijk daarvan reikt hij u de hand.
Voorheen plachten ridders met het zwaard het vaderland
te verdedigen en hun verwanten te helpen.
Maar omdat beraad beter is dan geweld,
verzoek ik u ons met uw wijze raad bij te staan.

Gegraveerd door Hendrik Winter.

Toelichting Latijnse tekst rechts onder de gravure
Augustini nomen et omen habens. Vertaald: Augustijns (nomen est omen!). De naam is een voorteken (omen). Het is een gunstig voorteken dat de inhuldiging plaatsvindt onder leiding van schout Augustijns wiens naam immers doet denken aan de Romeinse keizer Augustus.

Het slot van de toespraak lijkt ook een verwijzing in te houden naar Augustus, die aanvankelijk strijd leverde om de macht, maar vervolgens door overleg en goed bestuur zorgde voor vrede (Pax Romana/Pax Augusta), stabiliteit en welvaart, waardoor handel en economie bloeiden. Dat de inauguratie van Huydecoper ook nog in augustus

plaatsvindt, is een aardige bijkomstigheid. In de zeventiende eeuw was men niet wars van toespelingen op personen, mythologische figuren, plaatsen, gebeurtenissen e.d. uit de klassieke oudheid. Zo wordt in bovengenoemde 'Blyde inkomst' opgemerkt dat Maria de Medicis, telg uit het geslacht van de keizers van het Heilige Roomse Rijk ('Roomse Rijk' gezien als opvolger van het Romeinse rijk), op reis is in augustus, de maand genoemd naar de grote Romeinse keizer. En, dat zij in deze maand augustus op weg is naar Amsterdam, de 'stad met de keizerskroon', geschonken door haar voorvader uit hetzelfde keizerlijke geslacht. *Hen. Winter sculpsit*: gegraveerd door Hendrik

Winter. In de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (DBNL) is het volgende over hem te vinden: 'een nog onvermeld kunstgraveur die, in het midden der XVII. eeuw, ... te Utrecht bloeide.' Zijn hoofdwerk is een zeer grote prent, Trajectum ad Rhenum triumphans, met onder meer afbeeldingen van de steden in de provincie Utrecht en honderden wapens van Stichtenaren. Genoemd wordt ook '...de zeldzame prent, voorstellende *De Huldiging van Johan Huydecoper, als Heer van Maarseveen*, daar de Schout hem een Eerebeker aanbiedt enz.; vol figuren, ten voeten uit, in eene zaal van het Regthuis afgebeeld.' ●

Zó behoud je de historie!

In gesprek met Steven de Clercq

Rob Franse

Dat doe je niet door te ageren of te protesteren, maar door tijdig een deskundige gesprekspartner te zijn voor alle plannemakers in de Vechtstreek. Kijk en denk samen en in samenhang! Toch begon het allemaal met een protest. Een protest tegen de aanleg van een fietspad wat ten koste zou gaan van een prachtig toegangshek en twee al even mooie oude kastanjes. Je snapt het al: het hek en de kastanjes staan er nog steeds en blijven er ook staan. Het hek is samen met de kastanjes eigenlijk meer een poort; de toegangspoort naar de buitenplaats Hertevelde.

Onlangs begaf ik me op een zeer warme middag naar Hertevelde om te praten met eigenaar en bewoner Steven de Clercq. Het voelde als een voorrecht dat al begon bij deze prachtige poort en zich voortzette in Stevens' zeer fraaie, grote en vooral hoge werkkamer die ook bij deze tropische temperaturen nog redelijk koel was. 'Zal ik jou mijn levensverhaal schetsen?', vroeg Steven. En zo heb ik bijna twee uur vol aandacht geluisterd en geschreven.

De in laken handelende familie De Clercq is in 1585 Gent ontvlucht en neergestreken in Haarlem. Steven zelf groeide vlak bij Haarlem op en wel in de Haarlemmermeer op boerderij De Olmenhorst. Hij studeerde geologie in Amsterdam en kreeg in 1974 een aanstelling aan de Universiteit Utrecht. In die tijd hoorde daar de verplichting bij om 'in de buurt te gaan wonen'. Aangezien een bevriend echtpaar in dezelfde situatie zat, besloten ze samen op zoek te gaan en zo kwamen ze terecht in 'twee-onder-een-kap' Hertevelde, zoals Steven dat noemt. Nou werd het hoofdhuis van Hertevelde in die tijd bewoond door vijftien huurders en was dus nog niet geschikt voor bewoning door twee jonge gezinnen; werk aan de winkel dus. Dat werk kreeg een extra dimensie doordat amper een jaar later de overheid met een plan kwam voor een fietspad langs de Straatweg. Dat zou betekenen dat de poort gesloopt en de kastanjes gerooid moesten worden. De regels in die tijd waren immers dat er tussen rijweg en fietspad vijf meter berm moest liggen en tussen fietspad en privaat eigendom nog eens twee meter. Gelukkig zijn

bewoners en overheid al pratend en schikkend tot een oplossing gekomen, waardoor er nu nog steeds een prachtige poort staat met oude kastanjes en er ook een prima fietspad ligt.

Het werk van Steven aan de universiteit bleef zich ontwikkelen doordat de geologie-afdeling van Leiden samengevoegd werd met die van Utrecht. Dat betekende niet alleen studieprogramma's op elkaar laten aansluiten, maar het riep ook de vraag op waar je de universitaire collecties moest onderbrengen. Daar was niet zomaar ruimte (en geld) voor. Zo kwam Steven in de bouwcommissie terecht en werd hij geconfronteerd met de vraag: 'Hoe willen we als universiteiten verder met erfgoed en universitaire collecties?' Het was de prelude naar zijn benoeming in 1982 tot directeur van het Universiteitsmuseum Utrecht waar hij tot in 1998 met succes bijzonder veel energie in stak. Aldus kwam geoloog De Clercq middels wonen en werken steeds meer terecht in de wereld van de musea en het behoud van ons erfgoed. Geen wonder dat hij begin jaren '80 werd gevraagd om lid te worden van de Vechtplassencommissie. Hij heeft ja gezegd, werd in 1986 penningmeester en is dat tot op de dag van vandaag. Of we daar blij mee moeten zijn? Nou en of! De Vechtplassencommissie, opgericht in 1936 op initiatief van het Oudheidkundig Genootschap Niftarlake, zet zich in voor de cultuurhistorie van de gehele Vechtstreek. Ze doet dit met uitsluitend vrijwilligers bij wie alle benodigde disciplines aanwezig zijn. Daarmee is het een prachtige leerschool van interdisciplinaire kennis. Ze zitten zeker niet stil. Dat 'niet stil zitten' heeft zich mede door de inspanningen van Steven ontwikkeld van 'reagerend op ontwikkelingen' tot 'proactief vooraf deskundige en inhoudelijke input geven bij de juiste instanties'. Het viel de commissie namelijk op dat reageren op bijvoorbeeld bestemmings- en bouwplannen weinig effectief was. Veel was dan de facto al klaar en besloten.

Deze gedachtegang van tijdig erop inspelen, kreeg een extra dimensie toen het ministerie van VROM landelijk besloot om het beleid van 'slopen en nieuwbouw' te veranderen in 'behoud door ontwikkeling'. Daartoe werd onder andere het projectbureau Belvédère opgericht, inclusief leerstoelen en

een subsidiepot en met het doel de cultuurhistorie te betrekken bij bouwplannen. De Vechtplassencommissie besloot de stoute schoenen aan te trekken, benaderde Belvédère en kreeg al in de eerste ronde - als enige vrijwilligers- en niet professionele organisatie - een ton subsidie. Samen met jong en aanstormend talent werd vervolgens het rapport Vechtvisie (Vechts Bouwen) opgesteld. En laat nou op basis van dat rapport Op Buuren gebouwd zijn! Zeker sinds dat moment is de Vechtplassencommissie een volwaardige, deskundige partij die zich bijvoorbeeld ook bemoeit met het buitenplaatzenbeleid. Men wisselt inhoudelijke en samenhangende kennis uit waarbij er daadwerkelijk interesse is in elkaars visie. Zo wordt de cultuurhistorie in Stichtse Vecht voor alle betrokkenen een mooi en fascinerend gebeuren.

Zeker sinds 1998 is Steven zo'n beetje fulltime-vrijwilliger op cultuurhistorisch gebied in onze mooie Vechtstreek en dan vooral middels de Vechtplassencommissie. Die commissie doet nogal wat. Niet alleen is men continu bezig om tijdig het Vechts Bouwen als basis van vele bouwplannen te bestendigen en daarbij de vinger aan de pols te houden, maar men doet ook veel aan het bevorderen van samenwerking en informatievoorziening. Zo stond de commissie aan de basis van het samenwerkingsverband Vechtsnoer, waarin bijna alle (cultuur)historische organisaties in de Vechtstreek zaken op elkaar afstemmen en waar mogelijk samenwerken. Ook onze eigen Historische Kring is hier lid van. Zelf werd Steven in 2005 benaderd door een bevriende hoogleraar informatiekunde om op een nieuwe (digitale) manier de Vechtstreek te ontsluiten voor deskundigen, geïnteresseerden en bezoekers. Het heeft geleid tot de prachtige site Venster op de Vecht. Een zeer toegankelijke en complete elektronische encyclopedie over de Vechtstreek met als ingangen 'landschap' en 'historie'. Een meer toeristische variant 'zichtopdevechtstreek.nl' was een bijna logisch gevolg, net als het boekje 'Gouden Bochten'. In 2018 is vervolgens het boekje 'De kracht van Stichtse Vecht' uitgebracht door Stichting Vechtsnoer met als schrijvers Steven de Clercq en Juliette Jonker. Zij deden dit op basis van 'Het narratief van Stichtse Vecht' door de cultuurhis-

toricus Marinke Steenhuis. Zij had de opdracht van de nieuwe fusiegemeente gekregen om ook naar de toekomst van de cultuurhistorie en van ruimtelijke ordening te kijken.

Dit artikel begon met de opmerking 'Kijk en denk samen en in samenhang! Ik realiseer me dat 'doen' en misschien wel 'tijdig doen met deskundigheid' hier ook bij horen. Wanneer je naam hebt opgebouwd en invloed hebt, dan heb je ook een morele verantwoordelijkheid. Dat geldt voor de Vechtplassencommissie en dat geldt voor Steven zelf. Tijdens ons gesprek wordt er een grote enveloppe van de Raad van State afgeleverd. 'Ik weet wat daar in staat. Hier moeten we mee aan de slag', zei Steven tegen mij. Hierdoor draaide het gesprek zich meer naar de toekomst. Hij uit zijn zorgen over behoud en handhaving. Je kunt zaken immers wel afspreken, maar je moet er ook voor zorgen dat het daadwerkelijk gebeurt en blijft gebeuren. Hij somt een aantal uitdagingen op voor de Vechtstreek: massatoerisme of kwaliteitstoerisme, energietransitie, bodemdaling, landbouw, wonen... en dat alles in samenhang; inclusief samenhang met de historie. Bovendien is na zo'n twintig jaar het rapport Vechts Bouwen aan revisie toe. Ook moet de encyclopedie Venster op de Vecht weer eens opgefrist worden. Hij spreekt zich enthousiast uit over de jonge generaties. Deze lijken zich verbonden te voelen. Die generaties moeten we stimuleren en ruimte geven. We moeten ze leren de immateriële waarden te (her)kennen; zich erover te verwonderen. Het gaat om de Vechtstreek en om de mensen daarbinnen. Onze Vechtstreek is ontstaan door de natuur, maar vormgegeven door mensen. Het zal altijd een gebied blijven waar mensen wonen en werken en er daardoor dus vorm aan geven. Dat betekent ook het aanvoelen van de tijdgeest en alles wat waardevol is daarin meenemen: materieel en immaterieel.

Na bijna twee uur verlaat ik Hertevelde door de prachtige witmarmeren hal en kijk direct uit over de Vecht en het daar achterliggende landgoed Doornburgh. Zou dat er straks nog steeds zo uitzien? Ik loop over de oprijlaan naar de poort en blijf daar in de weldadige schaduw van de kastanjes even staan. Vanaf deze plek is de in de zon badende Vecht zo mogelijk nog mooier. Ik ruk me

los van al dit moois en loop rechtsaf het bewuste fietspad op. Ik kijk nog een keer over de rechter-schouder naar het mooie, rust uitstralende, witte Hertevelde met de grote, groene luiken. Een landhuis dat rust uitstraalt met daarin een bewoner die energie uitstraalt en doorgaat met plannen maken en uitvoeren.

Beste lezer, wanneer je een keer over dat fietspad rijdt, stop dan even en ga een halve minuut voor de poort staan met de blik gericht op de Vecht. Niets zeggen, maar gewoon kijken; echt kijken. Om je daarna bij het verder fietsen te realiseren, dat het niet zo gek veel had gescheeld of dit was verdwenen... Thuisgekomen is het dan des te meer de moeite waard om een uurtje uit te trekken om te lezen wat onze Vechtstreek allemaal te bieden heeft. De kennis is er en is ontsloten. De Vechtplassencommissie en Steven delen deze kennis graag. Kijk, lees, zie de samenhang, geniet en zorg voor het behoud! De Vechtstreek is een verhaal dat doorverteld moet worden. ●

Kunstnijverheid in de Vechtstreek

Jaap Versteegh

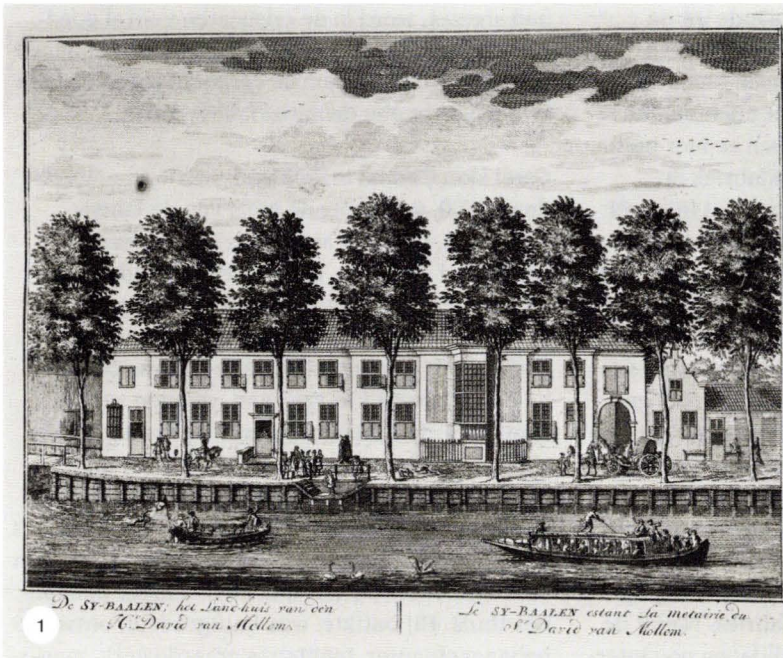
In een zo aantrekkelijk en welvarend gebied als de Vechtstreek, waar in de loop der eeuwen veel kunstenaars actief zijn geweest, is vanzelfsprekend ook de kunstnijverheid tot bloei gekomen. Men kan in dit verband denken aan architectuur, interieurontwerp, industriële vormgeving, fotografie, grafische vormgeving, modeontwerp en edelsmeedkunst. Dit zijn allemaal kunstdisciplines waarbinnen gewerkt wordt aan de esthetische vormgeving van functionele voorwerpen zoals gebouwen, meubels, kleding, drukwerk en dergelijke.

Zijde van Zijdebalen

Een opvallend voorbeeld van kunstnijverheid in de Vechtstreek uit de zeventiende eeuw was de zijdefabriek gevestigd langs de Vecht ten noord-

westen van Utrecht, bekend geworden onder de naam van de ernaast gelegen lusthof Zijdebalen (zie afbeelding 1). De zijdenijverheid maakte in de Republiek van 1650 tot 1730 een grote bloeiperiode door. Terwijl de handel in ruwe zijde zich beperkte tot Amsterdam, verwerkte men het ruwe product in kleinere plaatsen als Haarlem en Utrecht, voornamelijk omdat de arbeidskrachten daar goedkoper waren. Bovendien waren er bruikbare rivieren zoals het Spaarne en de Vecht die waterkracht konden leveren voor het aandrijven van de grote molens waarmee de ruwe zijde op grote klossen werd gewikkeld. De initiatiefnemer van de zijdefabriek bij Utrecht was Jacob van Mollem (1623-1699). In 1681 verkreeg hij een concessie voor het bouwen van een zijderederij in een

landelijk gebied ten noordwesten van Utrecht waar vanouds veel boomgaarden en moestuinen waren. Kort na de bouw van de fabriek liet Van Mollem ernaast een buitenplaats bouwen die hij de naam Zijdebalen gaf. Door de florerende handel kon zijn zoon David van Mollem (1670-1746) de tuin van deze buitenplaats uitbouwen tot één van de rijkste van Nederland. In 1717 kwam zelfs Tsaar Peter de Grote hier kijken, niet alleen naar de tuin, maar ook naar de voor die tijd inventieve fabriek en de grote hoeveelheid personeel; meer dan honderd en sommige bronnen spreken zelfs van wel duizend werkkrachten.

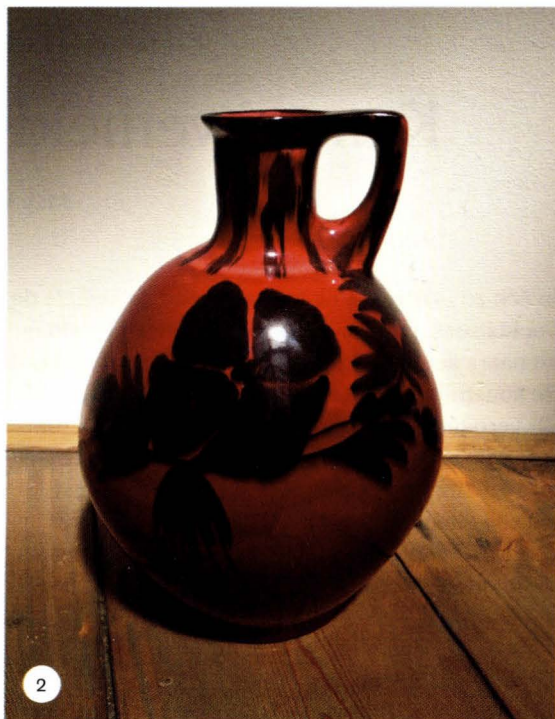

Zijdebalen circa. 1719. Prent van Daniel Stopendaal. Collectie Kunsthandel Pygmalion.

De tijden veranderden echter en honderd jaar later was het succes voorbij. In 1816 werd de fabriek gesloten. David van Mollem had in zijn testament laten vastleggen dat het lustoord gesloopt moest worden als het niet meer in handen van de familie kon blijven. Het terrein werd weer in gebruik genomen als tuindersgrond. Later vestigden zich op deze plek langs de Daalsedijk voorbij de Rode Brug onder andere de broodfabriek van Lubro en houtzagerij Jongeneel. Tot voor kort had hier de popmusicus Kytteman zijn studio Kytopia. Momenteel wordt er nieuwbouw gerealiseerd.

St. Lukas in Maarssen

Halverwege de negentiende eeuw werd in heel Noordwest-Europa de kunstnijverheid sterk gestimuleerd door de Arts & Crafts Movement. Geïnspireerd door Engelse kunstenaars als William Morris en Walter Crane wilde men binnen deze beweging een artistiek tegenwicht bieden aan de sterke industrialisatie om de ambacht-kunsten weer de waardering te geven die ze in vroeger tijden ook gekregen hadden. Dit leidde onder meer tot een sterke toename van de productie van kunstzinnig aardewerk, ook in Utrecht. In de Utrechtse buurt Rotsoord ontstond zelfs een heus Keramiekkwartier, bestaande uit de faience- en tegelfabrieken Holland (1894-1918) en Westraven (1844-1963). Aangezien beide fabrieken echter niet aan de Vecht maar aan de Vaartse Rijn gevestigd waren, vallen ze hier buiten beschouwing. De Kunstaardewerfabriek St. Lukas (1909-1933) daarentegen verdient hier wel aandacht. Het bedrijf, dat bekend stond om de fraaie lusterglazuren die in goud- en zilverkleuren werden aangebracht, was aanvankelijk gevestigd in het centrum van Utrecht, maar verhuisde in 1927 naar Maarssen. Daar werd het gevestigd aan de Westkanaaldijk langs het Merwedekanaal en onder de naam N.V. Kunstaardewerfabriek St. Lukas Maarssen werd gestart met grootschalige productie en 27 werknemers. De hoofdmoot van de in Maarssen gebruikte decoraties bestond uit geschilderde, zwarte plantenmotieven op een rode ondergrond (zie afbeelding 2). Helaas ging het al snel bergafwaarts met de fabriek. Nadat de fabriek in de vooroorlogse hoogtijdagen nog internationaal gerenommeerde en kostbare producten

Sierkan van St. Lukas in Maarssen. Collectie Kunsthandel Pygmalion.

had afgezet, werd in de crisisjaren vooral goedkoop en eenvoudig aardewerk gemaakt dat alleen nog nationaal of regionaal verkocht werd. In 1933 kwam het tot een definitief faillissement.

Carel Lion Cachet in Vreeland

Rond 1900, gelijk met de bloei van de kunstnijverheid, nam het aantal sierkunstenaars in Nederland sterk toe. Eén van de bekendste en meest succesvolle was Carel Adolph Lion Cachet (1864-1945). Hij woonde van 1901 tot aan zijn dood in 1945 in het achttiende-eeuwse buitenhuis Schoonoord te Vreeland, gelegen schuin tegenover de ophaalbrug over de Vecht. Ik heb al eerder aandacht aan hem besteed in mijn artikel over de religieuze kunst in de Vechtstreek naar aanleiding van zijn inrichting van het gereformeerde kerkje aan de Nigtevechtseweg in Vreeland. Lion Cachet was in veel meer disciplines thuis. Hij batikte, was houtgraveur, ontwierp behangselpapier, tapijten, sieraardewerk, meubels, bankbiljetten, affiches en was ook boekband-

Herinneringsborden Wilhelmina & Juliana van C. Lion Cachet. Collectie Kunsthandel Pygmalion.

ontwerper. Hij bezat bovendien naast artistieke kwaliteiten tevens goede sociale vaardigheden. Hij wist in zijn carrière een groot netwerk op te bouwen bestaande uit ondernemers en handelslieden. Deze contacten kwamen hem goed van pas toen in de tweede helft van de negentiende eeuw de intercontinentale scheepvaart een stormachtige ontwikkeling doormaakte. In samenhang met de bouw van diverse luxe passagiersschepen dienden er complete ontwerpen voor het inrichten van salons gemaakt te worden. Hier heeft Lion Cachet een grote bijdrage aan geleverd met zijn interieurontwerpen voor de Stoomvaart Maatschappij Nederland (S.M.N.), haar dochterondernemingen de Koninklijke Pakketvaart Maatschappij (K.P.M.) en ook de Java-China-Japan-Lijn (J.C.J.L.). Bij de meeste Nederlanders is hij toch vooral bekend geworden als de vormgever van de herinneringsborden die hij ontwierp naar aanleiding van de inhuldiging van Koningin Wilhelmina in 1898 en ter gelegenheid van de eerste verjaardag van Prinses Juliana in 1910 (zie afbeelding 3). Deze twee fraaie art nouveau-bordjes werden in grote oplage geproduceerd en sieren tot op heden veel woningen.

Theo van Hoytema in Weesp

Lion Cachet was niet de enige sierkunstenaar die rond 1900 binnen verschillende artistieke dis-

ciplines actief was. Hetzelfde gold voor de graficus Theo van Hoytema (1863-1917). Hij verwierf in Nederland faam met zijn illustraties van kalenders en van kinderboeken. In 1891 verscheen zijn eerste prentenboek *Hoe de vogels aan een Koning kwamen*. In 1893 kwam een tweede prentenboek uit naar een verhaal van Hans Christiaan Andersen, *Het lelijke jonge eendje*. In 1895 verscheen *Uilengeluk*, een coproductie met zijn vrouw Tine die de teksten schreef. Dit boekje, uitgegeven door de firma C.M. van Gogh, werd een internationaal succes. Behalve illustrator was Theo van Hoytema tevens een begaafd

meubelontwerper. Er is een catalogus bewaard gebleven met de titel *Meubelen vervaardigd in de fabriek der firma Van Wijngaarden & Co. te Weesp en versierd door Th. Van Hoytema*. Hierin waren afbeeldingen van stoelen, banken, kamerschermen en kapstokken opgenomen. Van Hoytema's bemoeienis met deze meubelen betrof vooral de versiering middels houtreliëf (zie afbeelding 4). Hij verzorgde de tekeningen op de houten pane-

Kapstok met versiering door Th. van Hoytema. Collectie Kunsthandel Pygmalion.

len, in het bijzonder voorstellende vogels, en ook het grote snijwerk, waarna een medewerker van de timmerfabriek het gedetailleerde snijwerk voor zijn rekening nam. Het leverde prachtige resultaten op van art nouveau-meubelkunst, die Van Hoytema echter niet het gewenste succes brachten. Hij bleef vooral bekend als graficus.

Nico Jesse in Nieuwersluis

In het begin van de twintigste eeuw kwam de fotografie als vorm van kunstnijverheid op. In de Vechtstreek zijn diverse fotografen actief geweest, zoals de uit Amsterdam afkomstige Jacob Olie (1834-1905), een pionier op het gebied van de fotografie. Na de Tweede Wereldoorlog was één van de meest spraakmakende fotografen Nico Jesse (1911-1976), bewoner van Over Holland. Jesse was van oorsprong arts en begon al op jonge leeftijd serieus te fotograferen. Na de oorlog vestigde hij zich als huisarts in Ameide, maar naast zijn artspraktijk bleef hij actief als fotograaf. Zijn eerste fotoboek *Utrecht as it is/Zó is Utrecht* kwam uit in 1950 en drie jaar later bracht uitgeverij Bruna het fotoboek *Vrouwen van Parijs* uit. Dit werd zo'n groot succes, dat Jesse besloot zijn huisartsenpraktijk te verkopen en zich geheel op de fotografie te concentreren. Samen met vrouw en kinderen vestigde hij zich op het landgoed Over Holland in Nieuwersluis, waar hij veel bevriende kunstenaars ontving en grote feesten gaf. Dat moge blijken uit de volgende anekdote: Afgelopen jaar nam ik met mijn kunsthandel deel aan een kunstbeurs, waar ik onder meer een groot bronzen beeld van een lakei in livrei van de Utrechtse beeldhouwer Pieter d'Hont (1917-1997) exposeerde (zie afbeelding 5). Tot mijn verbazing kwam hier op een gegeven moment een man van middelbare leeftijd naar mij toe die wees op het beeld en stralend zei: 'Dat ben ik!' Het bleek dat hij tijdens zijn studententijd als lid van het Utrechts Studenten Corps vaak was gevraagd als lakei te fungeren op de uitbundige partijen die Nico Jesse regelmatig op Over Holland organiseerde. Samen met diverse andere kunstenaars was Pieter d'Hont hier meerdere malen te gast en kennelijk dusdanig onder de indruk van deze 'livreier' dat hij hem vereeuwigde in brons als een herinnering aan de schitterende feesten op deze buitenplaats aan de Vecht.

Jan Taminiau in Baambrugge

Zo is de Vechtstreek om verschillende redenen altijd in trek gebleven onder kunstenaars. Een bekend hedendaags kunstenaar die zich in de Vechtstreek heeft gevestigd is de modeontwerper Jan Taminiau (1975) die kleding ontwierp voor zowel koningin Máxima als Lady Gaga en tegenwoordig internationaal furore maakt. In Baambrugge aan de rivier de Angstel, een zijarm van de Vecht, heeft hij zijn atelier gevestigd in een voormalige boerderij, omgeven door grazende koeien in groene weilanden. Niettegenstaande zijn wereldwijde succes blijft ook voor hem dit eeuwenoude Hollandse landschap zijn aantrekkingskracht behouden. Evenals vele kunstenaars voor hem heeft hij behoefte aan de eenvoudige schoonheid van het vlakke rivierenland. Zo vreemd is dat natuurlijk niet; het is tenslotte schoonheid van alle tijden. ●

Lakei van Pieter d'Hont. Collectie Kunsthandel Pygmalion.

Dorpskerk 500 jaar

Gea Wulder

ANNO DMI MELLESIMO QUINGENTESIMO DECIMO NONO MENSII MARCII XV SPLINTERUS DE NIIEWEN ROI VIR NOB. EGREGIUSQ HUIC OPERI PREMUM SUPPOSUIT LAPIDEM

Dit is de Latijnse tekst die op een steen in het middenschip van de Dorpskerk in Maarssen staat gegraveerd. De steen is verplaatst naar een meer zichtbare plaats in het koor en de tekst is zeker aanleiding voor een feestje, want de Nederlandse vertaling luidt: *'In het jaar onzes heren 1519 in de maand maart de 15e heeft Splinter van Nyenrode een bekend vooraanstaand man de eerste steen voor dit bouwwerk gelegd'*. De Dorpskerk bestaat dit jaar dus 500 jaar.

De geschiedenis van de St. Pancratiuskerk, de officiële naam, gaat veel verder terug. De eerste vermelding van bezittingen in Marsua of Marsna (dat moeras zou betekenen) van de Domkerk in Utrecht is te vinden op een goederenlijst uit de negende eeuw (866). Of dat een kerk was, weten we niet. Rooms-katholieke geschiedschrijvers maken melding van een kerk in Maarssen in 960. In

1083 laat Emeritus van der Meer het slot Ter Meer bouwen. In de archieven van de Domkerk staat in 1150 vermeld dat er sprake is van een tufstenen kerk met toren, mogelijk gebouwd als slotkapel van het toenmalige slot Ter Meer. In een latere vermelding in 1196 staat dat de kerk in Marsua zal worden herbouwd. We mogen dus aannemen dat er voor die tijd ook een kerk heeft gestaan; mogelijk wordt de (tufstenen) kapel bedoeld. We weten dat op 26 mei 1173 - er was nog geen dijk langs de Vecht - de grootste watersnood aller tijden in deze streek plaatsvond. Dat zou de reden geweest kunnen zijn voor de noodzakelijke herbouw van de kerk. Bij de restauratie in 1973 is een aantal zwerfkeien gevonden die mogelijk van de oude fundering kunnen zijn. Bij deze restauratie zijn op een diepte van ruim twee meter ook sporen van begraving ontdekt.

De kerk is nu gebouwd op een terp van 1,50 meter hoog en heeft, ondanks de verbouwingen en reparaties, het laatgotische karakter behouden. Van de romaanse tufstenen kerk uit het einde van twaalfde eeuw is de toren nog over (zie afbeelding 1).

500 jaar

Dorpskerk Maarssen
1519 - 2019

8-14 September
FEESTWEEK

Informatie:
www.dorpskerkmaarssen.info

De laatgotische Dorpskerk aan de Kerkweg waarvan de eerste steen gelegd werd in 1519. De romaanse toren stamt nog uit de twaalfde eeuw.

De preekstoel uit 1726 is gemaakt door Jasper van Eeten, vermoedelijk naar een ontwerp van Daniël Marot.

Foto Jos Dekker

Het formaat van de toren is opvallend, want bij zo'n imposante kerk zou je een veel hogere toren verwachten. Misschien durfde men het niet aan om de toren te vervangen. Zouden de nieuwe, zwaardere fundamenteën niet wegzakken in de rivierklei? De muren van de toren zijn niet overal even dik. Daar is wel onderzoek naar gedaan, maar we weten nog niet waarom dit zo is. De locatie van de toren lijkt niet helemaal toeval. Kijken we naar de Leidse Rijn en de plaatsen waar de Romeinen hun 'castella' en uitkijktorens bouwden, dan zou de verhoging in het landschap langs de rivier een goede plaats zijn geweest om de grens van het Romeinse rijk, dat bij Zuilen ophield, te beschermen. De rivier stroomde in

een open verbinding naar de Zuiderzee en als er dreiging uit het noorden kwam, was het zaak om daar zo snel mogelijk van op de hoogte te zijn. Beklimmen we de toren en kijken we uit over de Vecht, dan heb je een goed zicht op wat er vaart. De bomen zijn nu wat hoog, maar een aantal jaren geleden was zelfs de toren van Nyenrode nog net zichtbaar.

Gaan we iets verder terug in de tijd, dan zien we rond 700 Bonifatius en Willibrord in deze streek rondtrekken. Ze verkondigen het evangelie in de Lage Landen en zullen zeker ook Maarssen hebben aangedaan. Van Bonifatius is bekend dat hij in de Vechtstreek heeft gepredikt. Maarssen heeft buiten het Romeinse rijk gelegen en hoorde toen dus eigenlijk bij Friesland. In die tijd woont in Swesen, de latere Swesereng, de Friese edelman Wursing op een strook land langs de Vecht. Hij heeft meerdere eigendommen in de Vechtstreek, maar ook in Friesland. We mogen aannemen dat de laatste vaartocht van Bonifatius en zijn gevolg via deze route heeft plaats gevonden. Twee kleinzons van Wursing, Hildegrip en Liudger, groeien op in een vroegchristelijk milieu en gaan naar de kloosterschool in Utrecht en later zelfs naar York. Liudger (geb. 742) wordt missionaris in Friesland, Groningen en Drenthe en later abt van een klooster bij Essen. Hij is de eerste evangeliëprediker van Nederlandse bodem. Zijn broer Hildegrip wordt bisschop in Châlons-sur-Marne en later ook abt in het klooster van Essen. Naast Splinter van Nijenrode, Hildegrip en Liudger Wursing hebben meer mensen hun steentje bijgedragen aan de historie van de kerk. In 1720 bouwt Jan Elias Huydecoper, heer van Maarsseveen en Neerdijk en gefortuneerd regent uit Amsterdam, zijn grafkelder met wapenbordenkamer aan de kerk. Ook laat hij in 1700 voor zichzelf en zijn familie in de kerk een royale herenbank plaatsen.

De kerk stond vlak bij het 'Huis Ter Meer' van de familie Van Lockhorst. Ook die familie heeft haar sporen achtergelaten. In 1726 maakt Jasper van Eeten, naar vermoedelijk ontwerp van Daniel Marot, een preekstoel met luifel voor het bedrag van 930 gulden (veel geld in die tijd) en daarna een herenbank met prachtig houtsnijwerk (zie afbeelding 2). In 1730 ontvangt hij voor deze

bank 465 gulden. De bank wordt pas in 1735 in het archief genoemd als er huur wordt gevraagd door het kerkbestuur. In 1790 levert de douairière De Witt een belangrijke bijdrage aan de inrichting van de kerk. Ze betaalt de kosten voor het orgel dat Abraham Meere maakt. Dit orgel is waarschijnlijk het laatste nog in gebruik zijnde

Bij zo'n imposante kerk zou je een veel hogere toren verwachten

instrument van zijn hand. Het orgel heeft dus een grote historische waarde. Op de Open Monumentendagen wordt het door diverse organisten bespeeld en natuurlijk bent u elke zondag van harte welkom om te komen luisteren. De familie Doude van Troostwijk laat in 1860 een grafkelder bouwen, rechts naast de familie Huydecoper en in 1880 bouwt de familie Notten aan de linkerkant nog een bescheiden grafkelder.

Zij zijn niet de enigen die hun sporen hebben achtergelaten op deze plek. De kerk is altijd een plaats geweest waar mensen elkaar ontmoetten. Is het niet voor troost en bemoediging na de dood van een dierbare, dan wel voor het sluiten van een huwelijk en het dopen van kinderen. In de vroege en late middeleeuwen had de kerk ook een functie in het uitwisselen van nieuws, een rol in de scholing van de bewoners van de streek en het kerkplein was natuurlijk een ideale plek voor de wekelijkse markt voor de inwoners van de Vechtstreek.

Van 1611 tot 1833 worden er mensen begraven in de kerk. Zij laten verscheidene grafzerken na met opschriften en familiewapens. In totaal zijn er 23 geheel of gedeeltelijk ontcijferd en gedateerd. Na 1811 mag er niet meer in de kerk begraven worden. De begraafplaats rond de kerk wordt in

1829, als het een muur heeft gekregen, een algemene begraafplaats waar ook niet-hervormden hun laatste rustplaats kunnen vinden. Op de begraafplaats liggen onder anderen een verzetsstrijder en oud-predikanten. Onlangs is het beheer van de begraafplaats weer aan de kerk toevertrouwd.

De kerk heeft een belangrijke historische waarde, niet alleen voor historici, maar ook voor de families die hier al generaties lang wonen en werken. Het is geen particulier bezit en iedere generatie voegt wel iets toe of houdt zo goed mogelijk in stand wat er is. Nu het aantal kerkleden afneemt, wordt het steeds moeilijker om de hoge kosten op te brengen, maar het blijft nog steeds de moeite waard.

In de week van 8 tot en met 14 september van dit jaar vieren we dat de Dorpskerk 500 jaar bestaat. Er zijn verschillende activiteiten en u wordt van harte uitgenodigd om daaraan deel te nemen. Op zaterdag 14 september, tijdens de Open Monumentendag, zijn er diverse vrijwilligers die u graag leuke verhalen vertellen over de kerk en bijzondere details laten zien. Weet u bijvoorbeeld waarom er een prachtige eenhoorn op het dak staat?

Kijk voor het programma op www.Dorpskerk.nl of historischekringmaarssen.nl

Literatuur

1. Historische Kring Maarssen. Documentatie kerken: Hervormde kerk Maarssen. Ordner 2, aantekeningen J. van Waay.
2. M.A. Schimmel. De Nederlandse Hervormde Kerk te Maarssen, 1970.
3. Gids Hervormde Kerk te Maarssen 'St. Pancratius'. Uitgave van de Kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente te Maarssen, 1986.

Met dank aan Hans van Bommel voor het verschaffen van informatie waarop dit artikel mede is gebaseerd. ●

Foto Hans Sagel

De wandeling van De Pijper in 1916

- een terugblik Deel 8

Ria Tijhuis

De Pijper zet zijn wandeling voort aan de overkant van de Vecht op Oostwaard. In 1916 is er nog geen brug of pontje bij korenmolen De Hoop. Wij kunnen heden ten dage gebruik maken van de Oostwaarderbrug die hier ligt en officieel in gebruik is genomen op 14 september 2011 (zie afbeelding 2 van aflevering 7).

We lopen noordwaarts langs de binnenbocht van de Vecht en zien rechts een deel van de nieuwbouwwijk Op Buuren. Daar ligt ook de statige villa Sluysoort, een zorghotel met 24 appartementen, prachtig gesitueerd aan de Vecht. We gaan vervolgens onder het viaduct door van de Zuilense Ring en komen bij een aantal appartementengebouwen en villa's. Zij maken deel uit van de wijk Zandweg-Oostwaard, die in het zuiden en oosten omsloten wordt door de Zuilense Ring en Sweserengseweg. De Pijper heeft in 1916 op dit eerste stuk (vanaf de huidige Oostwaarderbrug) alleen maar landerijen gezien. Als eerste bezienswaardigheid op zijn route ziet hij bij het begin van de bebouwde kom van Maarssen de steenfabriek 'De Ysvogel' met bijbehorende boerderij aan de Oostwaard 10. Tussen Breukelen en Utrecht hebben tientallen steen- en pannenbakkerijen gestaan en deze vormden samen een bloeiende tak van nijverheid. Er ontstond in de middeleeuwen in de Nederlandse steden, vanwege het brandgevaar door het grote aantal houten huizen, een grote behoefte aan harde bouwmaterialen zoals stenen en dakpannen. Tevens wilde men in die tijd sterkere en dus beter verdedigbare, huizen, kloosters en kastelen bouwen. Aangezien in onze streken geen natuurlijke materialen aanwezig waren die hierin konden voorzien en die dan over grote afstanden uit bijvoorbeeld Duitsland of België aangevoerd moesten worden, kwam men ertoe zelf stenen te gaan bakken.

In latere jaren zijn op het terrein van De Ysvogel ook de Zuilense Olieraffinaderij (de vetfabriek)

en het Maarssens Bouwbedrijf gevestigd geweest (zie afbeelding 1). Van al deze bedrijfsactiviteiten is op dit terrein nu niets meer terug te vinden. In de nieuwe wijk herinnert enkel nog een viertal straatnamen aan de historie: Steenoven, Panoven, Ticheloven en IJsvogel. Tot 1954 lag hier de grens tussen Zuilen en Maarssen. Het woonhuis van de boerderij met een rieten kap is door een brand op 29 april 1987 - door werkzaamheden van een loodgieter - geheel verwoest. De boerderij, toen al van de gemeente Maarssen, werd niet meer hersteld. Opmerkelijk is dat de boom op de foto, een solitaire haagbeuk, alles heeft overleefd (zie afbeelding 2). Hij markeerde oorspronkelijk de rechterzijde van de inrit van de boerderij.

De weg Oostwaard gaat hier over in de Zandweg. Wij zijn aangekomen bij Vechtenstein, huisnummer 1, een wit huis met een dak van groen geglaazuurde dakpannen. De eerste vermelding van een huis op deze plaats komt uit 1629. De grond maakt dan deel uit van het Goed ten Bosch. Wanneer De Pijper hier tijdens zijn wandeling langskomt, staat op deze plaats Vechtenstein II dat in 1870 in opdracht van Johannes Frederik van Reede is gebouwd ter vervanging van het Vechtenstein I uit 1637. Het huidige huis dateert uit 1936. Een huis in het Amerikaanse North Carolina heeft hiervoor model gestaan. Het oorspronkelijke toegangshek is terug te vinden aan de Straatweg bij Huize Vredenhoeve. De namen van de diverse eigenaren uit het verleden komen terug in de straatnamen van de wijk Zandweg-Oostwaard: Meijen, d'Orville, Ranst, Bleesen, Cramer, Fahrens, Van Reede en Veere. In de volgende aflevering zal het al genoemde Goed ten Bosch worden behandeld.

Op de website van de HKM is een fietsroute opgenomen onder de naam 'Steengoed', waarin nog meer achtergrondinformatie is opgenomen over de bovenstaande onderwerpen. ●

De tuingeschiedenis van Elsenburg: Het Vermakelijk Landt-Leven

Jaap Kottman

In de loop van de zeventiende eeuw ontstond bij de elite van die tijd een ware passie voor tuinarchitectuur.¹⁾ Men ontleende de ideeën daarvoor aan Italiaanse architectuurtheorieën uit de renaissance die op hun beurt weer beïnvloed waren door de architecten uit de antieke tijd. Het voortouw voor een eigen, Hollandse uitwerking van de klassieke principes werd genomen door de invloedrijke zestiende-eeuwse architect, kunstenaar en kunsttheoreticus Hans Vredeman de Vries. Hij nam in zijn tuinontwerpen de klassieke maatverhoudingen over en gaf de toepassing ervan aan door middel van voorbeelden voor tuinen in de Nederlanden.²⁾ Een belangrijke voorbeeldfunctie voor de Nederlandse klassieke tuinaanleg waren de tuinen van stadhouder Prins Maurits in Den Haag en die van zijn jongere broer Prins Frederik Hendrik in Honseleersdijk. Deze tuinen waren baanbrekend voor de tuinontwikkeling in Nederland.³⁾ Tot de vroegste classicistische voorbeelden in Nederland behoorde de tot klassieke villa met tuin verbouwde boerderij van Goudestein in Maarssen.⁴⁾ Deze oude tuinarchitectuur bestaat nu niet meer. Willen wij daar inzicht in krijgen, dan zijn we afhankelijk van de vele topografische afbeeldingen, kaarten, ontwerptekeningen en schilderijen uit die tijd.⁵⁾ Vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw ontstaan de zogenaamde landschapstuinen met een niet-symmetrische, onregelmatige aanleg met slingerende paden en vijvers, als ware de tuin door de natuur gevormd. Deze tuinstijl ontstond onder invloed van nieuwe ideeën over tuininrichting vanuit de zogenaamde Engels-Chinese, Franse en Duitse tuinen.

De tuinen van Elsenburg I, II en III

Om de ontwikkeling van het huis en de tuinen van Elsenburg vanaf de vroege zeventiende eeuw

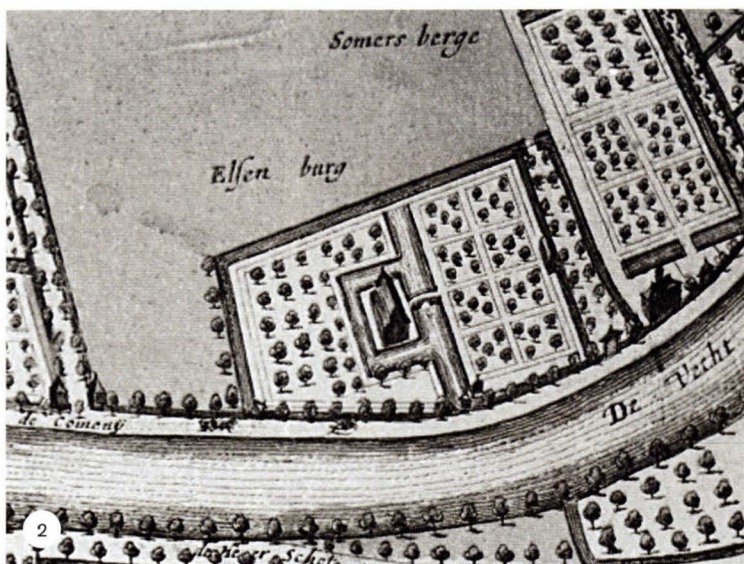
Manuscriptkaart door Balthasar Florisz. van Berckenrode uit 1629.

tot aan het begin van de negentiende eeuw te kunnen beschrijven, zijn de historische kaarten waarop het landgoed staat afgebeeld en de summiere gegevens uit verschillende verkoopakten de schaarse bronnen die daar inzicht in kunnen geven. Helaas geeft geen van de kaarten informatie in detail over de tuinen. Wel is opvallend dat in de achttiende eeuw het oorspronkelijke terrein meer dan twaalfmaal zo groot werd. Een grote tuin te

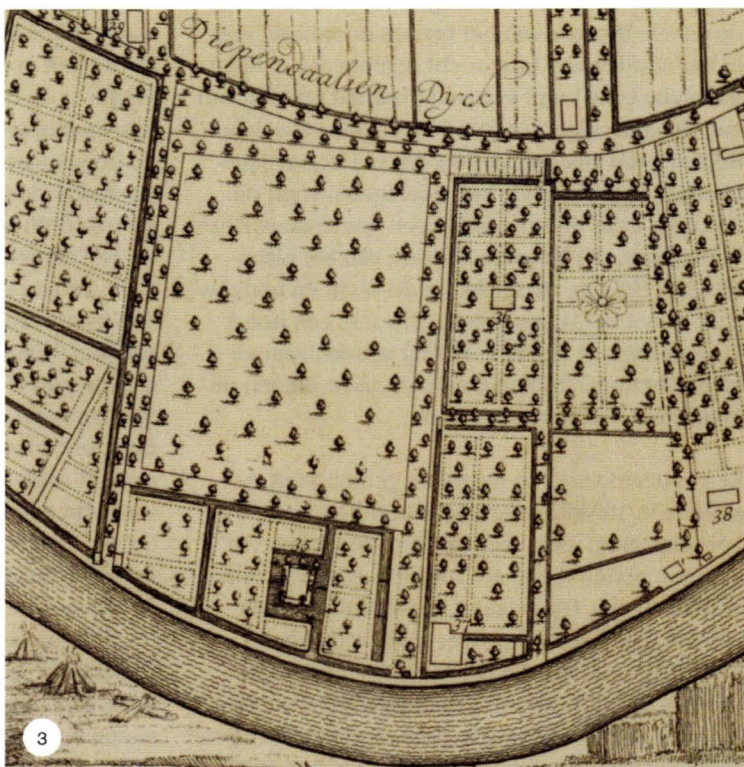
kunnen realiseren of te bezitten werd kennelijk beoogd door de zeer welgestelde eigenaars van Elsenburg in die periode.

Elsenburg I

Op de gekleurde manuscriptkaart uit 1629, door Balthasar Florisz. van Berckenrode gemaakt op verzoek van de eigenaar van deze gronden Joan Huydecoper (1599-1661), is te zien dat Goudestein bestaat uit een boerderij met daarvoor een dwars gelegen huis en daaromheen siertuinen, moestuinen, boomgaarden, een duiventil en hooibergen (zie afbeelding 1).⁶⁾ Rechts van Goudestein zien wij, eveneens aan de Vecht, een rechthoekig afgekaderd terrein, donkerder ingekleurd dan de omgeving en met een omzoming van sloten en een bomenrij. Boven dit terrein staat geschreven Elsenburg en binnenin staat: 1 morg 2 hont 66 roe 7 voet 8 duim (iets meer dan 1 hectare).⁷⁾ Vanaf 1633 was Huydecoper begonnen het terrein te beplanten en in 1637 werd het eerste huis Elsenburg ook daadwerkelijk op deze plek gebouwd.⁸⁾ De architect was Philips Vingboons.⁹⁾ Hoe de beplanting was ingedeeld zien we op een kaart naar Jacob Bosch 'Een cleen gedeelte van de Heerlycheyt van Maerseveen' uit 1660. Daarop is de situatie uit circa 1650 afgebeeld (zie afbeelding 2).¹⁰⁾ We zien op deze kaart dat het ondiepe, rechthoekige huis Elsenburg I dwars op de Vecht staat op een rechthoekig vlak midden op het voornoemde terrein. Dit vlak is als een eiland omgeven door

Uitsnede van de kaart 'Een cleen gedeelte van de Heerlycheyt van Maerseveen' naar Jacob Bosch uit 1660.

Uitsnede van een gravure gemaakt op vijf koperen platen uit 1690-91, getekend door Jan van der Heijden en gegraveerd door Philibert Bouttats. Het huis Elsenburg is met een gracht omgeven.

Smeedijzeren hek van de buitenplaats Doornburgh aan de Diependaalsedijk in Maarssen, met achter het hek de - later naar links omgebogen - oprijlaan.

een gracht die aan de voorzijde van het huis over de gehele breedte van het terrein doorloopt, met in het midden een brug recht tegenover het huis. Vanaf die brug loopt een pad door het midden van een rechthoekige 'voortuin' met symmetrisch aan beide zijden vier vierkante vakken. Het bovengenoemde pad kwam via een poortgebouw uit op een brug over de sloot langs een bomenlaan. Deze bomenlaan, die langs de breedte van het Elsenburgerterrein liep, lag haaks op de Vecht en had toegang vanaf het jaagpad eveneens met een poort of een dam met een hek. Verder waren naast en achter het huis, buiten de gracht maar binnen de grenssloot, bomen aangeplant.

Een andere kaart van hetzelfde gebied geeft de situatie in 1690-91 weer (zie afbeelding 3 op de vorige pagina). Deze kaart is een afdruk van vijf koperen platen die op de zolder van Goudestein gevonden zijn. Op de kaart, getekend door Jan van der Heyden en gegraveerd door Philibert Bouttats, is te zien dat de oostelijke grenssloot van het huis Elsenburg is doorgetrokken tot aan de huidige Timmermanslaan en er achter de noordelijke grenssloot een tuindeel bijkwam, in vakken ingedeeld. Recht vanaf de achterzijde van het huis, waar een tweede brug over de gracht lijkt te zijn afgebeeld, loopt een pad dat over een slootje

verder doorgaat en uitkomt bij een gebouwtje; waarschijnlijk het schuithuis dat daar nu nog is. Het pad vormt een zichtlijn achter het huis. Verder is op deze kaart de indeling van de voortuin anders ingetekend dan op de kaart uit 1660. De bomenlaan aan de voorzijde van het huis is doorgetrokken tot aan de Diependaalsedijk. Het grote rechthoekige terrein tussen deze bomenlaan en de Timmermanslaan ten oosten van de grenssloot tot aan de Diependaalsedijk is op de kaart ingetekend met bomen en heeft een bomenlaan rondom. Het totale terrein van Elsenburg was nu zes morgen (5,5 ha). Dat is circa viermaal zo groot als afgebeeld op de kaart uit 1660. Deze uitbreiding zal gedaan zijn door mr. Cornelis Maire in de periode 1681-1713. Na zijn dood wordt Elsenburg verkocht aan François Verboom.¹¹⁾

De verschillende zeventiende-eeuwse kaarten van dit gebied geven de indruk dat de tuinen van de afgebeelde buitenplaatsen vooral uit vakken met bomen bestaan. Bomen en in het bijzonder fruitbomen waren belangrijke onderdelen van de grote tuinen in die periode. Andere onderdelen waren de tuinpaden die samen met strak gesnoeide hagen dienden als afscheiding van de tuinvakken. Verder hoorden bij tuinen uit die periode uitheemse bloemen en planten die in potten of bakken stonden opgesteld.

ELSENBURG: het Huis van een *Pr Theod. de Leeuw*, *ELSENBURG, La Maison du Pr Theod. de Leeuw*,
Heere van Abcoude en *Seigneur d'Abcoude, et*
Zaambruggen

Gravure uit de platenatlas
 'De zegepraalende Vecht'
 uit 1719 met de afbeelding
 van Elsenburg.

Elsenburg II

Theodorus de Leeuw koopt Elsenburg in 1714 van François Verboom. Hij laat het oorspronkelijke, ondiepe huis vervangen door of ombouwen tot een blokvormig huis. Aan de linkerzijde van zijn nieuwe huis heeft Theodorus een nieuwe oprijlaan met eikenbomen aangelegd, recht naar de Diependaalsedijk. De entree daarvan was een hek, geplaatst op een dam in de sloot langs de Diependaalsedijk. Tegenwoordig is op die plek nog steeds een hek aanwezig, maar dat stamt, gezien de decoratie ervan, uit de latere achttiende eeuw (zie afbeelding 4).¹²⁾ Aan de Vecht staat een rijk versierd hek waarop met vergulde letters Doornburg staat geschreven.¹³⁾ Zeer bijzonder is dat van dit smeedijzeren hek ook de pijlers in smeedijzer zijn uitgevoerd.¹⁴⁾ In de literatuur beweren enkele auteurs over dit hek dat het niet op zijn oorspronkelijke plaats staat, maar naar links of naar rechts is verplaatst. Het bewijs daarvoor ontbreekt. De bomenlaan die oorspronkelijk achter het toegangshek liep in de richting van de Diependaalsedijk, is met een verlenging vóór 1691 op deze dijk aangesloten als toegangslaan vanaf die zijde.¹⁵⁾

Op een gravure van het verbouwde (of geheel nieuwe) Elsenburg in het platenboek De Zegepraalende Vecht uit 1719, zien we een aanzicht van het

huis en de tuin vanaf de Vecht (zie afbeelding 5). Waarschijnlijk is bij de verbouwing ook de gracht om het Elsenburg van Vingboons gedempt. Theodorus had waarschijnlijk al vanaf het begin plannen om niet alleen zijn huis, maar ook zijn terrein en daarmee ook zijn tuinen sterk te vergroten. Dat blijkt uit de aankoop van grond aan de oostzijde van de Diependaalsedijk die ten westen van de huidige Klokjeslaan lag, in het verlengde van zijn bestaande terrein. Vanaf 1715 en gedurende de volgende jaren koopt Theodorus stroken land van de verschillende eigenaars op. Waarschijnlijk al vóór 1724 is hij de eigenaar van het grootste deel van dit gebied van acht morgen 500 roede.¹⁶⁾ Het vormt samen een rechthoek tot aan de huidige Dr. Plesmanlaan. Met deze voortzetting van het terrein recht naar achteren kon hij het lanenstelsel vergroten en de zichtlijnen verlengen. Later kocht hij van de Huydecopers ook een daarachter liggend terrein, bestaand uit weilanden. Dit terrein van elf morgen, vormt eveneens een rechthoek.¹⁷⁾ Deze weilanden, op lage veengrond gelegen, werden nooit als tuin ingericht en zijn tot aan de jaren zestig van de vorige eeuw weiland gebleven. Zijn totale aankoopgebied besloeg uiteindelijk twintig morgen. Het liep tot aan de huidige Zogwetering.

Op de uitsnede en bewerking van de door P.A. Ketelaar vervaardigde kaart uit 1768-1781 zijn de lanen te zien van Elsenburg die vanaf het huis doorlopen in de overtuin tot aan de huidige Dr. Plesmanlaan.

Op 7 april 1744 overlijdt Theodorus de Leeuw in Amsterdam en op 24 augustus wordt het onroerend goed van de overledene geveild. Daarbij hoort ook hofstede Elsenburg.¹⁸⁾

Vermoedelijk is er aan de totale inrichting van de tuin na de dood van Theodorus de Leeuw niet veel veranderd in de periode dat het huis in bezit was van de volgende eigenaar mr. François de Witt (1744-1775). Op een kaart, opgemaakt vanaf 1768 en uitgegeven in 1781, is die situatie afgebeeld (zie afbeelding 6).¹⁹⁾ In de tuin en de overtuin zien we twee parallel lopende lanen met bomen in oost-westelijke richting en enkele kruisende dwarslanen.²⁰⁾ Dit lanenstelsel bepaalde de indeling van de tuin zoals dat bij classicistische tuinen gangbaar was.²¹⁾ Achter de Diependaalsedijk liepen de lanen door tot aan de huidige Dr. Plesmanlaan. De noordelijke laan was bereikbaar

via een hek op een dam in de sloot aan de oostzijde van de Diependaalsedijk, recht tegenover het hek van de eerdergenoemde oprijlaan. Deze laan vormde een lange zichtlaan vanaf het huis. De tweede bomenlaan, visueel doorlopend vanaf de Vechtzijde door de overtuin heen, had voor zover bekend geen dammen in de sloten langs de Diependaalsedijk.

Na het overlijden van François in 1775 erft zijn in 1755 geboren zoon Jan het buiten Elsenburg. Jan gaat eerst op 'grand tour' voor drieënhalf jaar langs de grote Europese steden en laat zijn stiefmoeder Agneta de Witt tijdelijk op Elsenburg wonen. Vermoedelijk heeft hij gedurende zijn grand tour, evenals andere tuinbezitters in die periode, de nieuwe inzichten voor de tuininrichting opgedaan. Dat was de toen opkomende landschapsstijl die in de achttiende eeuw internationaal werd nagevolgd. In 1780 kon Jan zijn gebied vergroten door de aankoop van de buitenplaats Somerbergen, gelegen pal aan de Vecht naast Elsenburg; waarschijnlijk met het doel om dit af te breken en het totaal bij zijn tuin te betrekken.²²⁾ Na enkele jaren kan Jan de Witt zelf deze ontwikkeling echter niet meer ter plekke regelen. Als overtuigd patriot wordt hij in 1787 door stadhouder Willem V afgezet uit de Vroedschap van Amsterdam, waar hij sinds 1783 schepen was. Hij vlucht net als zoveel patriotten naar het buitenland en verblijft daar zeven jaar. Ondertussen gingen de veranderingen na de fusie met Somerbergen door. De toevoeging maakte dat de tuin van Elsenburg zijn lange rechthoekige omtrek verloor en een onregelmatige meer 'natuurlijke' vorm kreeg.

Elsenburg III

In 1795, na de uitroeping van de Bataafse Republiek, keert Jan terug naar Amsterdam. Hij had tijdens zijn buitenlandse periode zeer waarschijnlijk in België en Frankrijk de grote landhuizen gezien in de neoclassicistische stijl en kende ongetwijfeld uit de internationale literatuur de kenmerken daarvan. Beïnvloed door die voorbeelden liet hij het oude Elsenburg (II) afbreken en een groots nieuw Elsenburg (III) bouwen, ontworpen door een belangrijk architect uit die tijd: Abraham van der Hart, de Amsterdamse stadsarchitect. Ook de tuin laat hij nu aanpakken, zeer waarschijnlijk in

de gewenste landschapsstijl.²³⁾

Vermoedelijk is de tuin tussen 1796 en 1800 gerealiseerd. De tuinarchitect van Elsenburg is niet bekend. Mogelijk waren de landschapsarchitecten Johann Georg Michael (1738-1800) en/of Johann David Zocher Sr. (1763-1817) erbij betrokken.²⁴⁾

In 1795 kreeg Jan net als veel ex-vluchtelingen in de nieuwe republiek een belangrijke functie. Hij werd ambassadeur in Zwitserland (1795-1796).

In 1800 ging hij opnieuw naar Frankrijk nabij Condé-sur-Iton in Normandië waar hij een kasteel bezat en zette zijn Nederlandse bezittingen, waaronder Elsenburg, in de verkoop. Het buiten werd gekocht door mr. Laurens Johannes Nepveu (1751-1823) lid van de Utrechtse Vroedschap en van de Utrechtse Provinciale Staten. Na tien jaar echter moet Laurens Johannes er afstand van doen vanwege de hoge onderhoudskosten. Hij laat Elsenburg publiekelijk veilen op 22 mei 1810. Waarschijnlijk had de buitenplaats in de laatste periode voorafgaand aan de veiling niet veel veranderingen ondergaan. Het zeer interessante veilingbiljet geeft veel informatie over de indeling en inrichting van het huis en van de tuin.²⁵⁾

De tuininrichting is in het biljet precies beschreven en is vanaf de entree te volgen als een route door de tuin. Dankzij het veilingbiljet weten we dat de oude oprijlaan, met de eikenbomen vanaf de Diependaalsedijk, in de landschapstuin was aangepast en een deftigeallee met een dubbele rij beukenbomen geworden was. Vanaf deze laan kwam men bij de nu nog bestaande ijskelder. Achter de oprijlaan lag de slingervijver. De oprijlaan liep links om de slingervijver heen en zo kon het grote plein bereikt worden dat voor het huis lag. De entreezijde van Elsenburg III, met imponerende gebogen dubbele trappen, lag dus aan dat plein achter de grote slingervijver. Vanaf het midden van het huis was sprake van een lange zichtlijn die over de vijver en via de oprijlaan doorging over de Diependaalsedijk langs de brede laan van de overplaats tot aan het einde daarvan. De zichtlijn bestreek dus de totale lengte van de tuin. De brede achterzijde van het huis stond gericht op de Vecht en men had van daaruit een fraai uitzicht op de rivier. Via één van de tuinpaden was het nu nog bestaande schuithuis bereikbaar.²⁶⁾ Aan de Vechtzijde liep een uitgangspad naar het

fraai versierde ijzeren hek. De oorspronkelijke bomenlaan vanaf het hek naar de Diependaalsedijk was weggehaald. Deze rechte laan paste niet in de landschapstuin en zou daarbij het tuindeel hebben doorsneden dat eerder tot Somerbergen behoorde.

Ook de brede toegangslaan van de overplaats had nu een dubbele rij bomen. Rechts van deze laan lag, afgescheiden door een hek, de 'extra Geëxtendeerde Broeijery' (zeer uitgebreide kwekerij) met kassen voor exotisch en bijzonder fruit. De overtuin had ook een slingervijver. Die besloeg een groot deel van de overplaats en had een brug naar een eiland met een Hermitage, een zogenaamde tuinfoolly. Op een tweede eiland stond een duiventoren. Verder stonden er op de

Reconstructietekening van de tuin aan de hand van het veilingbiljet uit 1810. Tekening: Jaap Kottman.

Kadasterkaart getekend na 1811. Elsenburg wordt hierop nog genoemd. Op de plek van het inmiddels afgebroken huis en voorplein is een grote lege plek aangegeven. Verder is de slingervijver en een rechthoekige omkadering zichtbaar (als kwekerij aangegeven op bij de kaart behorende legenda). Op de voormalige overtuin is een vijver met een eilandje afgebeeld.

overplaats een tuinmanswoning, een jagershuis, een grote schuur, een koeienstal voor zes koeien en een bakoven (een stenen oven in een huisje waarin brood gebakken werd) (zie afbeelding 7). De weilanden op het achterste terrein werden niet als tuin ingericht; waarschijnlijk om een landelijke sfeer rond de tuin te behouden. Op de voorplaats bevonden zich verder nog een koetshuis en een stal voor twaalf paarden.

De afbraak

Ondanks het aanprijzende veilingbiljet was er geen belangstelling; de buitenplaats Elsenburg werd niet verkocht. Wel werd op 29 oktober 1810 het enorme aantal van 544 extra zware en gave bomen verkocht die in de overtuin stonden. Deze toen jammerlijk kaalgeslagen overtuin, kon daarna als bouwland verkocht worden. In 1812 werd het huis afgebroken en kwam een eind aan de bestaansperiode van de buitenplaats Elsenburg.

Willem Huydecoper (1779-1831), erfgenaam van het buiten Doornburgh, kocht in 1813 de voorplaats en lijfde de tuin in bij zijn gebied. Op de vroegste kadasterkaart van het gebied, waarschijnlijk ingetekend kort nadat het huis Elsenburg met het voorplein was afgebroken, is een grote kale plek te zien waar het huis met het voorplein lag (zie afbeelding 8).²⁷⁾ Deze plek werd daarna weiland en door Willem in 1815 verhuurd.²⁸⁾ Verder zien we op de kaart de slingervijver die voor het huis lag en meer naar de Diependaalsedijk toe een rechthoek met omkadering die als kwekerij staat aangegeven. Er staat een cirkel op de plaats van de ijskelder en een tweede cirkel aan de Vecht, die als koepel staat benoemd. Het gekapte tuindeel van de overtuin achter de Diependaalsedijk tot aan de graslanden kwam in bezit van Gerrit van Schaik, een bouwman, zoals bij de kadasterkaart staat vermeld. Achteraan dit terrein is op de kaart een vijver met een eiland

Doornburgh nabij Maarsse

Lithografie van P.J. Lutgers uit 1836 waarop een deel van de tuin van Doornburgh staat afgebeeld met de grasweide, het hek en de oranjerie.

getekend, een overblijfsel van de vroegere tuinen. Rechts van het Doornburghterrein direct aan de Vecht lag nog een buitenplaats, Vechtlevén genaamd. Deze buitenplaats werd verkocht voor afbraak in 1837. De douairière van Willem, Maria Vink (1785-1861) kocht het afgebroken huis en het terrein op, waarna ook dit gebied bij de tuin van Doornburgh getrokken kon worden. Waarschijnlijk werd rond deze tijd de tuin van Doornburgh opnieuw ingericht, mogelijk door architect en landschapsarchitect Johan David Zocher jr. (1791-1870). Bij de nieuwe inrichting bleef de slinger-vijver bestaan, maar de oude zichtlijn verdween omdat rondom de vijver groepjes bomen werden geplant. De weide was met een hekwerk omheind. Links daarachter kwam een oranjerie te staan, mogelijk ook naar ontwerp van Zocher. Op een litho uit 1836 van Petrus Josephus Lutgers (1807-1870) staat deze situatie afgebeeld (zie afbeelding 9). Vermoedelijk werd de bestaande toegangslaan vanaf de Diependaalsedijk verlegd in de richting van het huis Doornburgh. De voormalige grens-sloot met de buitenplaats Somerbergen werd - na de toevoeging van dit buiten aan Elsenburg - tot een bochtige sloot vergraven. De huidige Timmer-

manslaan werd vóór 1873 verlegd en kreeg twee bochten. Daardoor werd een deel van het voormalig Elsenburgerterrein afgesneden en toegevoegd aan de tuin van Goudestein.

In 1861 overleed Maria Vink. In 1864 en in 1886 werd Doornburgh te huur aangeboden. De oude grandeur was voorbij en het huis raakte enigszins vervallen. In 1912 werd Doornburgh verkocht aan Jan Pieter van Voorst van Beest, waarmee een nieuwe episode begon. Vermoedelijk is in de tussenliggende periode aan de tuin van Doornburgh weinig veranderd. ●

Noten

1. Het bezit van een buitenhuis met tuin werd onderdeel van een 'aristocratiseringsproces' onder de regenten en de kooplieden van de Republiek. Zie Erik de Jong (1993). *Natuur en Kunst, Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur 1650-1740*. Thoth, Amsterdam, p. 34.
2. Via zijn invloedrijke publicatie *Hortorum viridariorumque elegantés & multiplices formae ad architectonicae artis normam affabre delineatae*. Antwerpen, 1583.
3. F. Hopper (1983). 'De Nederlandse klassieke tuin en André Mollet'. In: *Bulletin KNOB* 82. Nr. 3-4. pp. 98-115.
4. De Jong (1993). p. 34.

5. De Jong (1993). p. 9.
6. *Kaerte van thuyt te Goudensteyn, toebehoorende De Heer Joan Huydecooper, Gelegen int Gerecht van Maerssen*. Balthasar Florisz. Van Berckenrode, 1629. Familiearchief Van der Muelen nr. 66.
7. De oud-Nederlandse oppervlaktemaat 1 hont is 100 roede en (meestal) 1/6 morgen. Een Stichtse roede is 3,756 meter. Een morgen is iets minder dan een hectare.
8. Zie deel 2 van deze reeks in *Periodiek HKM*. Jrg. 44 nr. 1-2017. p. 32.
9. Koen Ottenheim (1989). *Philips Vingboons (1607-1678) Architect*. Walburg Pers, Zutphen. p. 192.
10. De indeling van de tuin van Elsenburg is in 1660 nog hetzelfde als op een kaart van dit gebied uitgegeven door Jacob Colom uit 1651. Zie ook M. Donkersloot de Vrij (1985). *De Vechtstreek. Oude kaarten en de geschiedenis van het landschap*. Uitgeverij Heureka, Weesp. p. 70
11. Zie deel 2 van deze reeks in *Periodiek HKM*. Jrg. 44 nr. 1-2017. p. 36.
12. De hekversiering van opgekrulde dakvormen met ovals en cirkels met haakjes wijst op Chinese invloed. Dergelijke eenvoudige versieringsmotieven waren in Europa gangbaar in het laatste kwart van de achttiende eeuw.
13. Waarschijnlijk stond daar aanvankelijk ELSENBURG geschreven. De letters -ELSE- zijn later vervangen door de letters -DOOR-. Bij nadere beschouwing is te zien dat de originele letters in uitvoering afwijken van de later aangebrachte letters.
14. Toeschrijvingen van het hek in enkele bestaande publicaties aan de bekende Franse hugenoot kunstenaar/smid Jean Tijou zijn onwaarschijnlijk omdat deze stierf in 1712 en het hek gezien de ingestempelde ijzermerken uit de periode 1725-1735 stamt. Wel komen enkele Engelse smeden in aanmerking, zoals Thomas Robinson, William Edney en Warren. Zie Raymond Lister (1970). *Decorative Wrought Ironwork in Great Britain*. David & Charles, Newton Abbot.
15. Te zien op de kaart: *Een Gedeelte van de Heerlyckheit van Maerseveen* van Philibert Bouttats (1690-1691). Universitaire Bibliotheken Leiden, collectie Bodel Nijenhuis.
16. Alleen de laatste strook langs de huidige Ariënslaan kwam in eigendom van Abraham Romswinkel die de buitenplaats Doornburgh in bezit had. Zie R.H.C. van Maanen (1992). *Familiegeld (1721-1724) en het Oudschildgeld (1724) in het Gerecht Oud-Maarsseveen en Neerdijk en Nieuw-Maarsseveen*. Maarsse. p. 48.
17. Van Maanen (1992). p. 50.
18. R.E. van Ditzhuyzen (1984). Het huis Elsenburg aan de Vecht en zijn eigenaren (1637-1813) In *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie en het Iconografisch Bureau Deel 38*. 's-Gravenhage. pp. 177-199.
19. Marijke Donkersloot-de Vrij (1985). *De Vechtstreek. Oude kaarten en de geschiedenis van het landschap*. Afb. 34, Manuscript deelkaart van de Provincie Holland opgemeten en in kaart gebracht door P.A. Ketelaar. Uitgeverij Heureka, Weesp. pp.112-113.
20. Dit waren de door Theodorus aangelegde nieuwe oprijlaan en de verlengde oorspronkelijke oprijlaan vanaf het hek aan de Vechtzijde.
21. De aanleg was ingepast binnen het lanenstelsel dat al vóór 1651 en mogelijk zelfs al vóór 1629 door Johan Huydecoper was aangelegd.
22. Een advertentie in de Amsterdamse courant van 22-juni 1784 vermeldt vanuit de plaats Elsenburg een verkoping van een grote partij van afbraak zoals onder meer schuiframen, balken, planken, deuren, plinten, stoepstenen en behangsels.
23. Mogelijk via Abraham van der Hart. Deze had in zijn bibliotheek enkele boeken staan met informatie over de nieuwe tuinmode in landschapsstijl. Zie: Erik de Jong (1985). 'De jongste zuster der schoone kunsten, tuinkunst in 18e-eeuws Nederland'. In: Werkgroep Achttiende Eeuw, *Nederlandse Tuinen in de achttiende Eeuw*, APA-Holland University Press Amsterdam & Maarssen. p. 11. en noot 47.
24. Johan Georg Michael had voor het eveneens door Abraham van der Hart ontworpen huis Welgelegen in Haarlem (1785-1789) in 1790 de landschapstuin ontworpen, mogelijk in samenwerking met Johann David Zocher. Zie: E. van der Pool-Stofkoper (1989). 'Verwachting en Werkelijkheid: parken en tuinen van het domein Welgelegen in de periode 1808-1832'. In: Jhr. F.W.A. Beelaerts van Blokland e.a. *Paviljoen Welgelegen, Van buitenplaats van de bankier Hope tot zetel van de provincie Noord-Holland 1789-1989*. Uitgeverij Schuyt & Co, Haarlem. pp. 123-125. A. van Oosterom (2015). 'Johann Georg Michael (1738-1800) en zijn zoon Johan George Michael (1765-1858)'. In: Historisch Genootschap Midden-Kennemerland. Ledenbulletin 33. pp. 7-28.
25. Archief Familie Huydecoper, inv.nr. 1167. Het Utrechts Archief.
26. Het schuithuis ligt op de noordwesthoek van het terrein over de sloot langs de Timmermanslaan en heeft een uitgang naar de Vecht onder een bruggetje bij het Zandpad.
27. De vroegste kadasterkaarten van Nederland werden ingetekend tussen 1811 en 1832. In 1832 werden ze uitgegeven. Op de kaarten staan nummers ingevuld die corresponderen met een bijhorende verklaringslijst van eigenaren en bodemgebruik.
28. Petra Doeve (2010). 'Tuin geschiedenis van de buitenplaats Doornburgh en de verdwenen buitens Elsenburg, Somerbergen en Vechtlevens te Maarsse'. In: *Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap Niftarlake*. p. 61.

Nieuwe boeken in de bibliotheek van de HKM

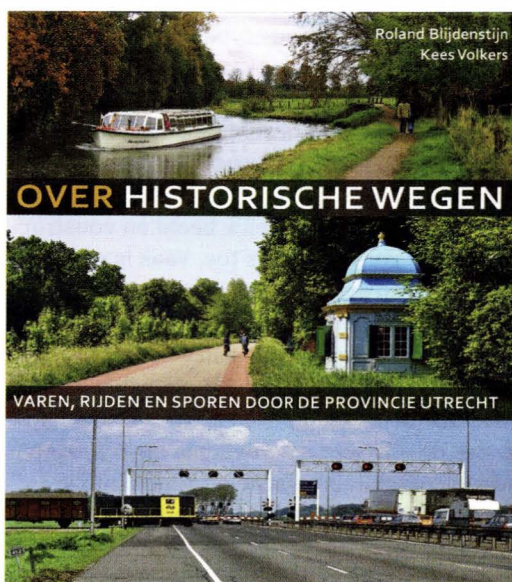
OVER HISTORISCHE WEGEN

Varen, rijden en sporen door de provincie Utrecht

Auteurs: Roland Blijdenstijn en Kees Volkers

ISBN: 9789079156443

Uitgegeven door Stokerkade cultuurhistorische uitgeverij i.s.m. de provincie Utrecht

Een boek vol verhalen en foto's over routes van A naar B, over de weg, over het water of per spoor, samengesteld en uitgegeven ter gelegenheid van het afscheid van Roland Blijdenstijn, cultuurhistoricus bij de provincie Utrecht. Samen met omgevingshistoricus Kees Volkers selecteerde hij een aantal historisch noemenswaardige vaarroutes, landwegen en spoorlijnen en vertelt hun verhaal. In de inleiding geeft hij aan hoe de selectie is ontstaan op basis van onder andere historische betekenis en ligging in het landschap. Elke categorie begint met een algemene beschrijving over historie en bijzonderheden en daarna zoomen de schrijvers in op drie bijzondere land-, vaar- of spoorwegen in de provincie Utrecht. Eén van de vaarroutes is het Amsterdam-Rijnkanaal-

Merwedekanaal-Keulse Vaart. De schrijvers behandelen hierbij onder andere de 'redding' van de Vecht, de sluiscomplexen, de rol in de Nieuwe Hollandse Waterlinie, de bruggen en de verdwenen veerwagens.

Natuurlijk komt in dit boek het traject van de Rijn aan de orde onder verschillende benamingen en wordt de waterweg Zwarte Water naar Praamgracht behandeld. Het fraaie foto- en kaartwerk is van hoge kwaliteit en verhelderend.

In het hoofdstuk over landwegen wordt de Via Regia behandeld, de koningsweg van Utrecht naar Keulen en ook de 'Wegh der Weegen', de weg van Utrecht naar Amersfoort, bedoeld als een kaarsrechte meer dan zestig meter brede weg, ontworpen door Jacob van Campen. Dichterbij is als derde weg gekozen voor de Route Impériale No. 2, de Rijksstraatweg Gorinchem-Utrecht-Amsterdam. Dit is één van de oudste verharde wegen in de provincie Utrecht.

De rol van Napoleon komt aan de orde, ook wordt beschreven hoe complex het was bij de aanleg te voldoen aan het pakket van eisen voor een Route Impériale. Dit hoofdstuk beschrijft hoe de problemen met rivieroversteken werden aangepakt en wat de effecten waren op het economisch verkeer. Feit is dat de RI No. 2 nog steeds deel uitmaakt van ons wegennet en er in die ruim tweehonderd jaar opvallend weinig met de weg is gebeurd.

Ook de categorie Spoorwegen begint met een inleiding over de geschiedenis en ontwikkeling van de spoorwegen in Nederland in het algemeen en de regio Utrecht in het bijzonder.

Eén van de gekozen spoorwegtrajecten is het Haarlemmermeerlijntje: Nieuwersluis-Uithoorn.

Hierbij wordt onder andere stilgestaan bij de kruising van deze lijn met de A2 bij Loenersloot onder de titel 'Een luguber anachronisme'. Het moeizame proces om dit probleem op te lossen en ook de ernstige ongevallen en enorme risico's worden duidelijk beschreven. Het boek beschrijft ook de Nederlandsche Rhijspoorweg, de rol van koning

Willem I bij de totstandkoming ervan en hoe dit alles geleid heeft tot de stormachtige ontwikkeling van Utrecht als spoorwegknooppunt. Als derde is gekozen voor de Utrechtse Buurtspoorwegen, waarbij de aandacht uitgaat naar de ontwikkeling van de Heuvelrug door het Stichtse Lijntje (Utrecht-Den Dolder-Baarn) en het Zeister Lijntje (Utrecht-Bilthoven-Zeist). Het boek maakt ondubbelzinnig duidelijk hoe groot het belang is van goede verbindingen en welke effecten de aanleg en ontwikkeling ervan hadden op landschap en samenleving. Het boek speelt een belangrijke rol in de introductie van de vijfde speerpunt van het provinciale erfgoedbeleid: de historische infrastructuur.

Piet Gentenaar

DE NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

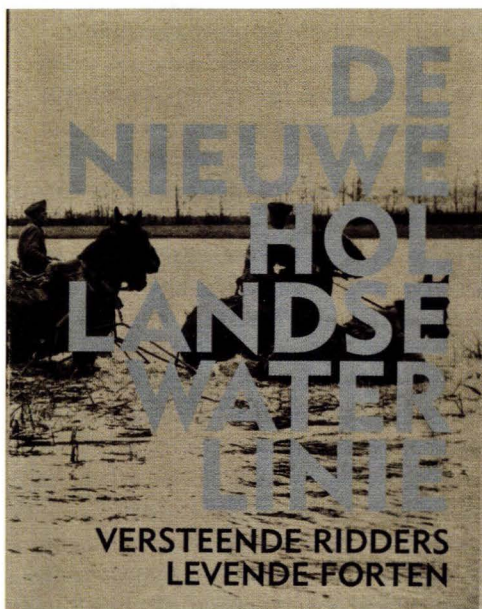
Boek 1: Versteende ridders

Douwe Koen, Bureau B+B, Ronald Rietveld, Frederica Rijkenberg en Annemiek Simons

Boek 2: Levende Forten

Jeroen Junte en Hans van Rhooen (fotografie)

Uitgeverij Blauwdruk ISBN: 978-90-75271-362

Hollandse Waterlinie (NHW) en het Stimuleringsfonds voor Architectuur. Nu de NHW genomineerd is voor een plek op de Werelderfgoedlijst is deze uitgave weer actueel.

Het boek VERSTEENDE RIDDERS geeft een uitgebreid historisch overzicht van de bouw en ontwikkeling van de Waterlinie en beschrijft de vele betonwerken, forten, kazematten en groepsschuilplaatsen. Veel van deze objecten zijn nog zichtbaar in het landschap. Zij worden in kaart gebracht en de context wordt beschreven. Er is zelfs een hoofdstuk gewijd aan de terminologie; wat zijn ook alweer een 'aspergeversperring' en een 'pantserkazemat'? Het hoofdstuk Typologieën bevat de vele verschillende typen van bouwwerken, uitvoerig beschreven en ondersteund door middel van duidelijke tekeningen en foto's. In het hoofdstuk Clusters beschrijft de auteur alle samenhangende verdedigingswerken van een bepaald geografisch gebied. Kaartfragmenten en luchtfoto's geven een duidelijk beeld en constructietekeningen voegen details toe. Vaak is een fort het centrum van een dergelijk cluster. Het kan echter ook betrekking hebben op bijvoorbeeld het blokkeren of controleren van een route. In het laatste hoofdstuk Ontwerpen tasten ontwerpers de mogelijkheden af hoe de overblijfselen van de militaire geschiedenis op een eigen functionele, architectonische en kunstzinnige manier te verbeelden, in het bijzonder het hergebruik van de groepsschuilplaatsen.

Het boek LEVENDE FORTEN is een fotoboek over hoe in het eerste decennium van deze eeuw de gebruiksmogelijkheden van bijvoorbeeld de forten van de NHW zich hebben ontwikkeld. Vijftien forten worden behandeld, waaronder design in Het Arsenaal in Naarden, cultuur in Fort Vechten, wijnhandel in Fort Jutphaas, woningen in Fort Steurgat en kunst in Fort Asperen. In de afgelopen tien jaar zal er natuurlijk een en ander veranderd zijn en het boek Levende Forten is daardoor wellicht minder actueel. Het geeft echter door middel van prachtige fotografie een mooi beeld van hoe in het eerste decennium van deze eeuw creatief en inspirerend is omgegaan met dit betonnen erfgoed dat daardoor weer tot bloei komt en een waardevolle plaats in de omgeving inneemt. ●

Piet Gentenaar

In 2009 verscheen deze indrukwekkende cassette met twee boeken en een overzichtskaart in samenwerking met het Projectbureau Nieuwe

Een schoolklas van de Openbare Lagere School in Oud-Maarsseveen

Hans Sagel

waar circa 90 jaar oud is, weer eens beter lukken. Hij werd mij recent, met enige bijbehorende gegevens, opgestuurd door Anne van de Kamp-Hoogeveen. Waarvoor vanzelfsprekend hartelijke dank.

Het betreft een klas van de Openbare Lagere School in Oud-Maarsseveen omstreeks het jaar 1925. Helemaal vooraan, het meisje met de witte kraag, staat Cornelia Petronella te Water (Nel), de moeder van Anne van de Kamp. Zij werd op deze school, zo staat er in een

Als er één soort foto's is dat in groten getale in oude schoenendozen te vinden is, is het wel de schoolfoto. Alleen in Maarssen en omgeving moeten er duizenden schoolfoto's zijn! Hoe ouder de foto is, hoe minder men doorgaans nog weet wie erop staan. Probeert u het zelf maar eens met een schoolfoto van uzelf; het zal u waarschijnlijk net als mij behoorlijk tegenvallen hoe weinig namen van klasgenoten u zich nog herinnert. Hoog tijd dus om snel eens aan het werk te gaan en voor het nageslacht de namen die we nog wel weten met potlood op de achterkant van de foto's te noteren!

In de loop der jaren zijn er in deze rubriek al verschillende klassenfoto's langsgekomen. Soms leverde dat via de lezers verschillende namen op, maar dikwijls kwam er vanwege de hoge ouderdom van de foto nauwelijks respons. Misschien gaat dat met deze leuke foto die welis-

rapportboekje 'toegelaten op 10 Maart 1924 in de 2e klasse'. In dat jaar was de familie Te Water van Maarsbergen naar Maarsseveen verhuisd, waar haar vader toen in de Bethunepolder een groentekwekerij begon. Het bijzondere van deze foto is mijns inziens vooral dat hij zo'n leuk beeld geeft van het interieur van de klas. Dat is natuurlijk totaal anders dan tegenwoordig. De jongens en meisjes zitten nog keurig rechtop in hun houten, tweepersoons schoolbanken, allemaal met de kroontjespen in de rechterhand (links schrijven was er toen nog niet bij). Zo te zien lijken ze klaar te zitten om aan het dictee van de meester te beginnen. Aan de wand hangen landkaarten van verre landen en schoolplaten om mooie, leerzame verhalen bij te vertellen. Achter in de klas staat de meester voor een vitrinekast, waarin zich waarschijnlijk zaken bevinden die hem behulpzaam kunnen zijn bij de biologie- en

natuurkundelessen. Boven op de kast staan een globe en een instrument met een glazen stolp en een soort fietspompje eraan. Waarschijnlijk is dit een eenvoudig vacuümpompje om bijvoorbeeld luchtledigheid mee te kunnen demonstreren. Via de grote deuren in de achterwand zal het mogelijk zijn geweest een verbinding met het naastgelegen klaslokaal tot stand te brengen. Dat was handig als een van de onderwijzers ziek was. Waar de kinderen op de foto denkkelijk nog geen weet van hadden, is de enorme - soms onaangename - schoolstrijd, die in Oud-Maarsseveen en het ernaast gelegen Tienhoven in de jaren vóór en tijdens hun schooltijd in alle hevigheid plaatsvond. Als gevolg hiervan hadden de twee betrekkelijk kleine en in elkaar overlopende lintdorpen decennialang drie lagere scholen die op een steenworp afstand van elkaar lagen, namelijk de Openbare Lagere School, die ook op christelijke grondslag was gebaseerd, een Gereformeerde Lagere School en een Hervormde Lagere School. Nolda Hogenhout-Hofman heeft hierover in dit blad een tweetal uitstekende artikelen geschreven, die het (her)lezen – nu op de HKM-website ook digitaal mogelijk – zeker de moeite waard zijn. Ze zijn te vinden in jaargang 27, nr. 4, 2000 en jaargang 28, nr. 1, 2001.

Ik kom even terug op de foto in deel 77 van deze rubriek, met daarop de enorme zee van dames met pothoeden bij het graf van Pastoor Ariëns. Ik kan melden dat ik van de heren Jan Loman, Han Brinkhof en Theo Schouten reacties heb gekregen. Jan Loman schreef me dat het om een jubileumviering zou kunnen gaan van de vereniging 'Caritas'. Volgens een jaarverslag van Ariëns zelf 'een vereniging van vrouwen en meisjes, die ter eere Gods en tot heil van den even-naaste alle liefdewerken beoefenen, waarvoor vrouwen geschikter zijn dan mannen'. Echter, hij vervolgt: het zou ook wel een jubileum van de door Alphons Ariëns opgerichte rooms-katholieke vrouwenbond kunnen zijn. Onder de dames meent Loman de in Maarssen bekende en geliefde mevrouw (tante) Riek van Kooten te herkennen. Dankzij Herman van Hal, van wie de Kring ooit een grote collectie dia's kreeg, kunt u haar hier op afbeelding 2 nog eens terugzien. Op de door Van Hal gemaakte dia (eind jaren zestig?)

zit het echtpaar Van Kooten, dat een groente- en fruitzaak op de Kaatsbaan had, op een bankje aan het Zandpad samen te genieten van wat welverdiende rust.

Han Brinkhof meldde mij met gepaste trots dat het nieuwe Ariënsmonument door het aannemersbedrijf Brinkhof werd gebouwd en dat hij onder de dames op de foto mevrouw Beljaars meende te herkennen. Bij Theo Schouten tenslotte ging ik langs om in zijn grote fotocollectie tal van foto's van het Ariënsmonument te bekijken. Dat leverde - behalve een gezellige avond met veel genieten van allerlei foto's - helaas geen nadere informatie op over de foto met de 'hoedenzee'. Vooralsnog is het dus nog niet geheel helder wat er op die zomerse dag omstreeks 1935 op de rooms-katholieke begraafplaats precies gebeurde.

Hebt u op- of aanmerkingen naar aanleiding van deze rubriek of misschien zelf een voor publicatie geschikte foto, dan wordt u vriendelijk verzocht dit schriftelijk of telefonisch door te geven aan J.H. Sagel, Van Lingelaan 85, 3602 PB Maarssen, tel: 0346-561457, e-mail: J.H.Sagel@kpnplanet.nl

het oude regthuys
eetcafé • feestcafé • catering

laan van niftarlake 101 • 3612bp • tienhoven
telefoon 0346 - 28 13 82 • website hetolderegthuys.nl

HAIRFASHION

maarsssen

HAIRFASHION MAARSSSEN
PROFESSIONALS
IN HAARVERZORGING

EEN MOMENT
VOOR JE HAAR
EN VOOR JEZELF

PERSOONLIJKE AANDACHT EN DESKUNDIG ADVIES

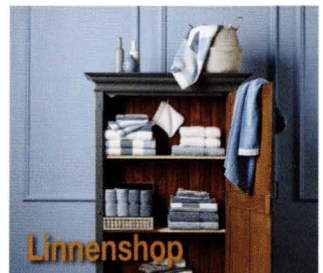
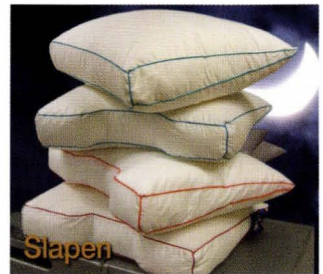
DIRECT EEN AFSpraak MAKEN
TEL. 0346 562032
HAIRFASHIONMAARSSSEN.NL

OF DOWNLOAD
ONZE APP

HAIRFASHION MAARSSSEN | KAATSBAAN 3 | MAARSSSEN

slapen/bedmode/lingerie/linnenshop

Kaatsbaan 48
3601 ED Maarsssen
0346-562122
www.degraaffmaarsssen.nl

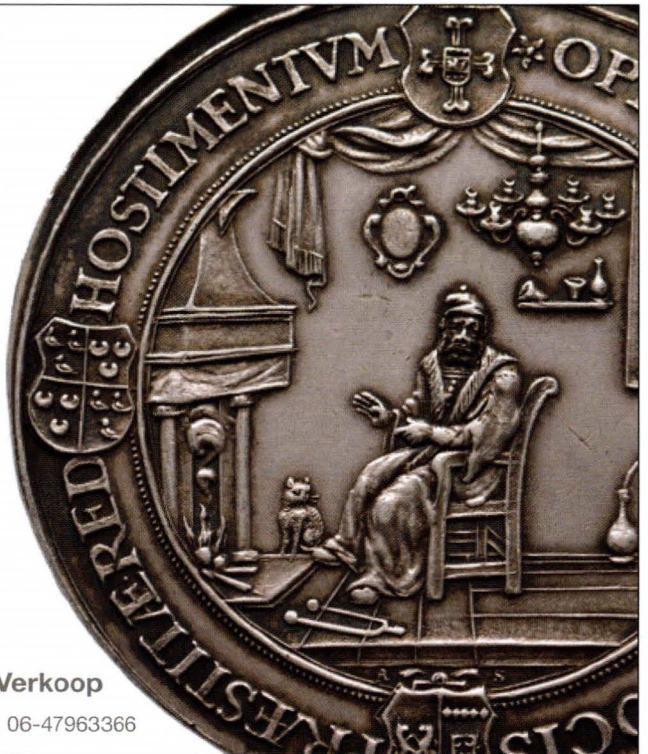
Ritter
MAKELAARDIJ

aankoop • taxaties
verkoop • hypotheken
verhuur • nieuwbouw

Sterk door Service!

Nassastraat 14
3601 BG Maarssen
0346 - 58 50 30

ritter@era.nl
www.eraritter.nl
 [erarittermakelaardij](https://www.facebook.com/erarittermakelaardij)
 @ERA_Ritter

Taxaties | Bemiddeling | Inkoop & Verkoop

www.numisconsult.nl | info@numisconsult.nl | 06-47963366